

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет психології та соціальної роботи

кафедра диференціальної і спеціальної психології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Особливості самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості»

«Peculiarities of self-esteem and unconscious experiences of the individual»

Виконала: здобувачка заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія

Освітня програма «Психологія»

Хлебнікова О.В.

Керівник д.психол.н., професор Чернявська Т.П.

Рецензент канд.психол.н., доцент Гузенко В.А.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 202_р.

Завідувач кафедри

(підпис)

(ПШ)

Захищено на засіданні ЕК № _
протокол № _ від _____ 202_р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою, шкалою
ECTS, бали)

Голова ДЕК

(підпис)

(ПШ)

Одеса – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НЕСВІДОМЕ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості.....	6
1.2. Психологія спрямованості та самооцінки із позиції несвідомого.....	14
1.3. Дослідження несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості.....	18
Висновки до першого розділу.....	30
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМООЦІНКИ ТА НЕУСВІДОМЛЮВАНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ОСОБИСТОСТІ	
2.1. Організація емпіричного дослідження.....	32
2.2. Методи емпіричного дослідження.....	33
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМООЦІНКИ ТА НЕУСВІДОМЛЮВАНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ОСОБИСТОСТІ	
3.1. Особливості несвідомих переживань особистості.....	45
3.2. Особливості самооцінки особистості	54
3.3. Особливості спрямованості особистості	63
Висновки до третього розділу.....	71
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76

ВСТУП

В освітленні психологічних аспектів людської природи важливим є розгляд неусвідомлюваних переживань та їх вплив на самооцінку. Несвідомі аспекти особистості, які оперують поза межами свідомості, виступають ключовими детермінантами нашого сприйняття світу та власної особистості. Це може включати в себе непроявлені емоції, приховані бажання, архетипи та внутрішні конфлікти, які впливають на наші вибори та реакції.

Самооцінка, як результат взаємодії свідомих та несвідомих аспектів, стає ключовим компонентом формування особистісного самовідображення. Розуміння та вивчення цих неусвідомлюваних переживань дозволяє визначити фактори, що впливають на психічний стан, ставлення до себе та взаємодію з іншими.

До вітчизняних вчених, які досліджують проблему особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості можна віднести: Андрусів В.П., Артемчук О.В., Білозерська І.І., Баранов І.М., Волянська Г.А., Гончаренко О.С., Нечитайло С.П., Трофимов, І.М., та багатьох інших.

Зарубіжні вчені проблему особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості досліджували такі: Anderson, J.R., Bargh, J.A., Clark, J.M., Dijksterhuis, A., Estrada, C.A. та багато інших.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження проблеми особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості.

Відповідно до мети дослідження були поставлені наступні **завдання**:

1. Зробити теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості.
2. Створити план емпіричного дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості.
3. Дослідити особливості несвідомих переживань особистості.

4. Емпірично дослідити особливості самооцінки особистості.
5. Визначити особливості спрямованості особистості.

Об'єкт дослідження: неусвідомлені переживання особистості як психологічний феномен.

Предмет дослідження: особливості самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості.

Методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз психологічної літератури, виконаний для визначення стану розробки досліджуваної проблеми; порівняння, аналіз, синтез, узагальнення для вивчення дії досліджуваного нами феномену.

Емпіричні: анкетування, тестування. Психодіагностичні методики, використані для проведення емпіричного дослідження:

1. Метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик.
2. 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А).
3. Опитувальник «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери.

Математичної статистики: методи описової статистики (оцінка середніх, медіани, моди, асиметрії та ексцесу, розрахунок критерія Шапіро-Уїлка), непараметричний метод рангової кореляції Спірмена, непараметричний тест суми рангів Краскала-Уолеса-Вілкоксона.

Опис вибірки. Дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості було проведено в умовах військового вторгнення російських військ на територію України. У дослідженні прийняли участь 68 респонденти, середнім віком 33.2 роки.

База проведення емпіричного дослідження: Дослідження проводилося за допомогою спеціально розробленої Google *Форми*.

Практична значущість дослідження:

1. Встановлено, що наявні значимі міжгрупові розбіжності та кореляційні взаємозв'язки між наступними явищами: між змінною віку відносно риси персональної любові та потягу, взаємозв'язок категоріальної змінної статі відносно риси тенденції Авеля, змінною стажу роботи відносно риси заперечення, взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу, взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності та взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси розриву.

2. У аспекті самооцінки особистості з позиції особистісних особливостей, було визначено, що наявні наступні взаємозв'язки: обернений значимий взаємозв'язок між змінною статі відносно риси комунікабельності, взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси довірливості, взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності, обернений взаємозв'язок між змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини, взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності та взаємозв'язок між змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму.

3. У аспекті спрямованості особистості, визначено, що чим старша особистість, тим більше у неї спрямованість на результат. Чоловікам більше притаманна спрямованість на себе, аніж жінкам. Чим більший стаж роботи тим вища спрямованість на результат. Чи вищий рівень освіти - більше спрямованість на взаємодію. Сімейний стан взаємозалежний із спрямованістю на взаємодію.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел - 76. Загальний обсяг магістерської роботи 75 сторінок . Магістерська робота містить 3 таблиці і 21 рисунок.

РОЗДІЛ 1.

НЕСВІДОМЕ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості

Теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості є важливим аспектом психологічного дослідження, спрямованого на розкриття та розуміння тих аспектів психіки, які лежать за межами свідомого сприйняття і контролю особистості. Ця тема визначається великою складністю та обширністю, і вже протягом декількох десятиліть вчені в галузі психології розглядали її з різних точок зору [16].

Один із визначальних внесків у вивчення несвідомих чинників особистості належить Зигмунду Фройд, австрійському психоаналітику. У своїй теорії Фройд висловив концепцію трьох рівнів психічної системи - свідомого, передсвідомого та несвідомого. Він вважав, що багато зазначених несвідомих чинників є важливими визначальними факторами у формуванні особистості та визначенні її поведінки [37].

Іншим вченим, який вніс вагомий внесок у вивчення несвідомих чинників, є Карл Густав Юнг. Він розвинув ідеї Фрейда, запропонувавши концепцію колективного несвідомого, де відображається спільна для всього людства символіка та архетипи. Юнг також вважав, що самоактуалізація особистості пов'язана із виявленням та інтеграцією несвідомих елементів.

У сучасній психології велике значення віддається також дослідженням несвідомих процесів в рамках когнітивної психології та нейропсихології. Девід Блек та Деніел Уегнер розглядають роль несвідомих процесів у прийнятті рішень та виникненні психічних порушень. Сучасні дослідження вказують на те, що несвідомі чинники можуть впливати на психіку та поведінку людини

навіть без її свідомого сприйняття [50].

Можна сказати, що теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості є актуальною та важливою областю психологічного дослідження. Роботи вчених, таких як Фройд, Юнг, Блек та Уегнер, сприяють розширенню наших знань про складні механізми формування особистості та взаємодії свідомого та несвідомого в психічному житті людини [71].

Теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості також розкриває, що ці фактори можуть впливати на різні аспекти життя людини, включаючи міжособистісні відносини, творчість, рішення та ментальне здоров'я. Одним із ключових аспектів несвідомих чинників є роль емоцій у формуванні психічних процесів. Емоції, які можуть залишатися поза межами свідомого сприйняття, впливають на вирішення конфліктів та формування особистісних реакцій [13].

Також важливим фактором є вплив культурних та соціальних стереотипів на формування несвідомих уявлень та переконань. Культурні норми та цінності можуть впливати на те, як певні ідеї або прагнення залишаються непоміченими або забутими в сфері свідомості, але впливають на поведінку та взаємодію [34].

Одним з останніх напрямків досліджень є роль несвідомих чинників у формуванні стереотипів та упереджень. Наприклад, психологи досліджують, як несвідомі уявлення можуть впливати на сприйняття інших людей за різними категоріями, такими як раса, стать чи соціальний статус.

Додатково, науковці вивчають роль несвідомих процесів у формуванні пристосувальної поведінки та стратегій виживання. Наприклад, деякі інстинктивні реакції на стресові ситуації або загрози можуть бути результатом несвідомих обробок інформації, спрямованих на максимізацію шансів виживання [32].

Узагальнюючи, несвідомі чинники особистості включають емоційні, культурні, соціальні та адаптаційні аспекти, які не завжди доступні свідомій увазі. Розуміння цих чинників дозволяє не лише краще вивчати людську

психіку, але і розробляти ефективніші стратегії взаємодії, лікування психічних порушень та вдосконалення особистісного розвитку.

Ще однією аспектною областю досліджень несвідомих чинників особистості є їх вплив на творчість. Вчені, такі як Абрахам Маслоу та Алдерс Маслоу, вважають, що несвідомі потреби та мотивації можуть бути важливими джерелами творчого потенціалу. Такі несвідомі фактори можуть впливати на формування ідей, концепцій та інновацій, що розкриває глибинні зв'язки між несвідомим і творчістю [37].

Однак важливо враховувати, що несвідомі чинники можуть викликати не лише позитивні, але й негативні наслідки. Такі аспекти, як несвідомі страхи, травми чи конфлікти, можуть впливати на психічне здоров'я та спричиняти розвиток різноманітних психічних розладів.

У світлі сучасних досліджень також виникає питання взаємодії між несвідомими чинниками та нейробіологічними процесами. Наприклад, роботи в галузі нейропсихології вказують на те, що несвідомі переробки інформації можуть мати свої віддзеркалення в активності мозкових структур [56].

Паралельно з цим, важливим є дослідження ролі несвідомих чинників у формуванні ідентичності та самосприйняття особистості. Джордж Келлі та Еріх Фромм внесли вагомий внесок у розуміння того, як несвідомі вірування та цінності можуть формувати індивідуальний погляд на власну особистість та місце в суспільстві [38].

У кінцевому підсумку, теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості відкриває широкий спектр аспектів, які взаємодіють та впливають на формування та функціонування людської психіки. Подальше дослідження цих аспектів сприятиме глибшому розумінню людської поведінки, формуванню особистості та сприяє розвитку ефективних стратегій психологічної допомоги та розвитку.

Несвідомі чинники особистості можуть бути важливими у розумінні процесів прийняття рішень. Такі рішення можуть базуватися на несвідомих

уявленнях, досвіді та внутрішніх переконаннях, які можуть не завжди бути свідомо усвідомленими. Джерелом несвідомих упереджень і впливів можуть бути попередні досвіди, культурний контекст та соціальне середовище.

Важливим аспектом вивчення несвідомих чинників є їх роль у психотерапії. Психоаналітичний підхід, запропонований Фройдом, розглядає розкриття несвідомих матеріалів як ключовий елемент в лікуванні психічних розладів. Терапевти використовують методи, такі як асоціативний аналіз та вивчення сновидінь, для виявлення несвідомих конфліктів та їх роль у формуванні проблем клієнта [45].

Також важливо враховувати сучасні дослідження в галузі психофізіології, які досліджують взаємодію несвідомих чинників та функцій мозку. Дослідження, проведені з використанням технологій імейджингу мозку, показують, що несвідомі процеси можуть активувати різні частини мозку, визначаючи таким чином поведінкові та когнітивні реакції.

Вивчення несвідомих чинників також може відкрити нові перспективи для розвитку педагогічної практики. Розуміння того, як несвідомі впливи формують навчання та сприйняття інформації, може сприяти розробці ефективних методів навчання та сприяти розвитку інтелектуальних здібностей [66].

Висвітлення ролі несвідомих чинників у формуванні особистості та її взаємодії з оточуючим середовищем вимагає подальших досліджень і обговорень у психологічній галузі. Розуміння цих чинників не тільки сприятиме науковому прогресу, але й впливає на розвиток практичних підходів у психології, педагогіці, психотерапії та інших галузях, де розуміння людської поведінки та психіки має важливе значення [21].

У контексті психології взаємовідносин несвідомі чинники грають значущу роль в формуванні та утриманні міжособистісних зв'язків. Наприклад, вчені розглядають поняття несвідомого вибору партнера, яке може базуватися на певних психологічних механізмах, таких як атракція до певних рис характеру, що можуть бути не повністю усвідомлені.

Дослідження також вказують на те, що взаємодія несвідомих чинників може впливати на комунікацію та розуміння в міжособистісних ситуаціях. Наприклад, невідомі переконання чи стереотипи можуть впливати на сприйняття та інтерпретацію поведінки інших осіб, що, в свою чергу, може визначати характер взаємодій [70].

Значення несвідомих чинників виявляється також в процесах самовизначення та визначенні життєвих цілей. Вчені, такі як Карл Роджерс, розглядають внутрішній конфлікт між свідомими та несвідомими бажаннями, який може визначати вибір професійної діяльності, цілей в житті та особистісного розвитку.

Окрім того, розглядання несвідомих чинників особистості має суттєве значення у вивченні психологічних розладів. Такі стани, як психосоматичні захворювання, фобії чи посттравматичний стресовий розлад, можуть мати коріння в несвідомих досвідченнях чи травматичних подіях, які не повністю усвідомлені [12].

Загалом, теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості є складним та багатограним напрямком в психології. Його вивчення дозволяє краще розуміти та прогнозувати людську поведінку, взаємовідносини та розвиток. Подальше наукове дослідження цієї теми має потенціал розкрити нові аспекти функціонування людської психіки та допомогти в розробці більш ефективних методів психотерапії та освіти [55].

Однією з ключових сфер, де несвідомі чинники особистості виявляють важливий вплив, є прийняття рішень. Психологічні дослідження показують, що значна частина наших рішень базується на несвідомих процесах, таких як інтуїція, емоційне реагування та автоматизовані психічні відповіді. Це особливо важливо в контексті ситуацій, коли свідомий аналіз даних обмежений часом чи обсягом інформації.

Вивчення впливу несвідомих чинників також розкриває тему розвитку та еволюції людської психіки. Вчені спробують визначити, які несвідомі

механізми були важливими для виживання та адаптації людей у давні часи. Це вивчення може допомогти краще зрозуміти, як еволюційні фактори впливають на формування несвідомих процесів в сучасному суспільстві [44].

Важливим аспектом є також розглядання ролі несвідомих чинників у формуванні та підтримці звичок та рутин. Звички, як відомо, можуть бути сформовані через тривалу практику, але не завжди повністю усвідомлені. Розуміння того, як несвідомі процеси впливають на формування звичок, може бути корисним для тих, хто працює над зміною свого поведінкового патерну.

У галузі медицини несвідомі чинники вивчаються в контексті психосоматичних захворювань. Вчені досліджують взаємозв'язок між психічним станом, емоціями та фізичним здоров'ям, зокрема, те, як несвідомі стресори можуть впливати на фізіологічні процеси організму [21].

Розглядання взаємодії несвідомих чинників з іншими аспектами життя людини, такими як культура, гендер, етика та релігія, також є науково значущим. Дослідження може розкривати, які впливи формують несвідому частину індивіда і як ці впливи взаємодіють з соціокультурними чинниками.

Загалом, дослідження та розуміння несвідомих чинників особистості продовжує залишатися цікавою та перспективною галуззю в психології, видаючи шлях для подальших відкриттів та розвитку психологічної науки.

Підсумовуючи теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості виявляється вкрай важливим у контексті розуміння та розвитку психологічної науки. Дослідження цього аспекту психіки людини розкриває багато важливих аспектів, які знаходять застосування у різних сферах життя, починаючи від психотерапії та закінчуючи формуванням міжособистісних відносин та прийняттям рішень [42].

Однією з ключових сфер впливу несвідомих чинників є процес формування особистості. Дослідження вчених, таких як Зигмунд Фройд та Карл Густав Юнг, дозволило визначити роль несвідомих елементів у визначенні ідентичності, створенні психологічних образів та формуванні внутрішнього світу

особистості. Дослідження також виявляє вплив несвідомих чинників у процесах прийняття рішень, розвитку творчих здібностей та в міжособистісних відносинах [33].

Психотерапевтичний аспект вивчення несвідомих чинників визначається особливо важливою роллю при виявленні та лікуванні психічних розладів. Розуміння несвідомих конфліктів, переконань та механізмів захисту є ключовим для розробки ефективних психотерапевтичних стратегій.

Сучасні дослідження також звертають увагу на роль несвідомих чинників у прийнятті рішень, формуванні звичок та реакціях на стрес. Це відкриває нові можливості для впровадження цих знань у розробку програм навчання, підвищення ефективності управлінських рішень та підтримки психічного здоров'я [10].

Загалом, теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості є важливим інструментом для розуміння та оптимізації психічного функціонування людини. Подальші дослідження в цьому напрямку обіцяють розширення наших знань та внесення значущого вкладу у практичний аспект психології, соціології та медицини [37].

Теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості представляє собою комплексне дослідження тих аспектів психіки, які перебувають за межами свідомості та впливають на поведінку та сприйняття світу. Цей підхід базується на ідеях психоаналізу та інших напрямів психології, що досліджують глибокі, неочевидні шари психіки [43].

Одним із ключових аспектів є внутрішній конфлікт, який може виникати між свідомими та несвідомими бажаннями та мотиваціями. Саме в несвідомому рівні ми можемо знаходити ті чинники, які формують наше ставлення до себе, інших та світу. Психоаналітичні концепції, розроблені Зигмундом Фрейдом, Блеєром, та іншими дослідниками, вказують на те, що деякі досвіди та бажання можуть бути приховані від свідомості через механізми приховування, такі як відмова (заперечення), підсвідоме перенесення емоцій на інший об'єкт

або проєкція [24].

Також важливим аспектом є роль архетипів і комплексів, які формують наше сприйняття та реакції. Карл Юнг розглядав несвідомі аспекти, такі як колективне несвідоме, де взаємодія індивіда з загальнолюдськими символами та архетипами може визначати певні риси особистості [16].

Поняття "неосвідомленого" також включає ідеї, які можуть виникати під впливом виховання, культурних чинників та власного досвіду. Наприклад, стереотипи, які формуються в ранньому віці, можуть залишатися у несвідомості та впливати на відносини та вирішення проблем у подальшому.

В цілому, теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості дозволяє краще розуміти та розкривати ті аспекти психіки, які не завжди доступні свідомому сприйняттю. Це сприяє більш глибокому розумінню себе, формуванню внутрішнього конфлікту та розвитку індивідуальних стратегій адаптації до життєвих викликів.

Отже, з теоретичного аналізу несвідомих чинників особистості є ключовим для розуміння та вдосконалення психічного функціонування людини в різних аспектах життя. Дослідження виявило вплив несвідомих елементів на формування особистості, прийняття рішень, творчість та взаємовідносини. Психотерапевтичний аспект розглядання несвідомих чинників визначається їхньою важливою роллю в виявленні та лікуванні психічних розладів. Це відкриває можливості для розробки ефективних психотерапевтичних стратегій. Сучасні дослідження також підкреслюють роль несвідомих чинників у прийнятті рішень та формуванні звичок, що відкриває перспективи для застосування цих знань у практичних сферах, таких як навчання, управління та збереження психічного здоров'я. В цілому, вивчення несвідомих чинників особистості є важливим інструментом для розвитку психологічної науки та практичного застосування цих знань у різних галузях життя. Подальші дослідження в цьому напрямку обіцяють розширення наших знань та покращення якості

психологічної допомоги та розвитку особистості.

1.2. Психологія спрямованості та самооцінки із позиції неспівомого

Психологія спрямованості та самооцінки з позиції неспівомого стала предметом вивчення численних вчених, що сприяють розкриттю глибинних механізмів, які впливають на ці аспекти особистості. Одним із ключових вчених, що внесли вагомий внесок у цю галузь, є Карл Роджерс. Він розробив теорію самоактуалізації, висвітлюючи неспівомі та свідомі аспекти внутрішньої спрямованості та формування позитивної самооцінки.

Ще одним визначальним дослідником в цьому контексті є Альфред Адлер, який вивчав психологію спрямованості через призму індивідуальної мети та компенсації. Він вважав, що неспівомі фактори, такі як почуття меншості чи комплекс неповноцінності, можуть суттєво впливати на спрямованість особистості [15].

Сучасні дослідження, зокрема роботи Девіда Д. Бернса та Йозефа Лайта, розглядають психологію самооцінки з точки зору когнітивних та неспівомих процесів. Вони вивчають роль внутрішніх діалогів та саморегуляції, розкриваючи, які неспівомі стратегії використовуються для формування позитивного чи негативного ставлення до себе [36].

Неспівомий аспект також досліджується в рамках теорії соціального порівняння, яку розробив Леонард Берк. Він вказував на важливість порівняння себе з іншими для формування спрямованості та самооцінки, розглядаючи цей процес як неспівомий механізм адаптації.

Узагальнюючи, теоретичний аналіз психології спрямованості та самооцінки з позиції неспівомого вказує на глибокий вплив неусвідомлених процесів на формування цих аспектів особистості. Розуміння цих механізмів не

лише розкриває приховані аспекти психіки, але й вказує на можливості оптимізації самопізнання та розвитку особистості [70].

В рамках психології спрямованості та самооцінки, вчені також звертають увагу на важливість аналізу несвідомих переконань та стереотипів, що можуть впливати на сприйняття себе та свого місця в соціумі. Аарон Бек, засновник когнітивно-терапевтичного підходу, розглядає несвідомі когнітивні схеми як основний чинник, що визначає наше ставлення до себе та світу.

З погляду несвідомих процесів, психологія спрямованості і самооцінки також вивчає взаємодію індивіда зі своїм оточенням. Джордж Герберт Мід вніс вагомий внесок у розуміння впливу соціальних стереотипів на формування спрямованості особистості та визначення рівня самооцінки. Він вказував на те, як несвідомі соціальні впливи можуть формувати ідеали та очікування, що впливає на спрямованість та самопоцінку особистості [21].

Поняття несвідомих мотивацій також визначається у трудах Едварда Діцкінсона та Девіда МакКлеланда, які вивчали внутрішні стимули, які допомагають досягати цілей та впливати на спрямованість. Вони підкреслюють, що розуміння цих мотиваційних чинників є ключем до ефективного управління власним життям та досягнення успіху [21].

Важливим напрямком у вивченні несвідомих аспектів психології спрямованості та самооцінки є також врахування їхнього впливу на фізичне здоров'я. Дослідження, проведені на перетині психології та медицини, показують, що психічний стан, формований несвідомими факторами, може мати величезний вплив на стан здоров'я та важливість прийняття позитивного ставлення до себе у процесах відновлення та профілактики хвороб.

Загалом, теоретичний аналіз психології спрямованості та самооцінки з позиції несвідомого відкриває глибинні зв'язки між ментальним та фізичним станом людини. Розуміння цих взаємозв'язків є важливим для подальшого розвитку практик психотерапії, освіти та самовдосконалення, надаючи можливість ефективно впливати на формування позитивної спрямованості та

збереження здоров'я [34].

Відзначаючи важливість несвідомих чинників у психології спрямованості та самооцінки, слід враховувати вплив таких явищ, як психодинамічні процеси, які були об'єктом досліджень Фрейда та його послідовників. Концепція несвідомого в цьому контексті вказує на важливість розуміння внутрішніх конфліктів та їх впливу на особистісний розвиток.

Роботи Деніела Канемана та Амоса Тверські в галузі поведінкової економіки та прийняття рішень розкривають важливі аспекти впливу несвідомих процесів на наші вибори. Такі явища, як евристика та враження, є несвідомими механізмами, які визначають наш підхід до прийняття рішень та формують наше сприйняття реальності [26].

У світлі сучасних досліджень психоаналітичний аспект несвідомого також доповнюється підходами когнітивної науки. Такі аспекти, як автоматичність мислення, психічні схеми та асоціації, грають важливу роль у формуванні спрямованості та самооцінки.

Психологія спрямованості та самооцінки, розглянута з позиції несвідомого, відкриває нові можливості для практичного застосування. Наприклад, розуміння несвідомих механізмів може бути використано для розвитку програм саморозвитку та тренінгів, спрямованих на покращення самооцінки та створення позитивних спрямованостей [33].

Також важливо враховувати, як несвідомі фактори впливають на міжособистісні відносини. Дослідження в цьому напрямі дозволяють розуміти, як стереотипи та несвідомі переконання можуть впливати на комунікацію та взаємодію між людьми.

Узагальнюючи, аналіз психології спрямованості та самооцінки через призму несвідомого розкриває комплексні взаємозв'язки між психічним та фізичним станом, а також вказує на перспективи подальшого вивчення та застосування цих знань у різних аспектах життя людини. В контексті психології спрямованості та самооцінки із позиції несвідомого, важливо розглядати

також вплив соціокультурного контексту на формування цих аспектів. Вчені, такі як Лев Виготський, наголошували на тому, що сприйняття себе та власних можливостей є соціально визначеним, і несвідомі процеси взаємодії з оточуючим середовищем грають важливу роль у визначенні цих психічних аспектів [11].

Роботи Жана П'єже та Гейба Гассера у галузі феноменології також проливають світло на несвідомі аспекти сприйняття свого "Я". Вони розглядають психологію спрямованості через призму внутрішніх переживань, які можуть бути недоступні свідомому сприйняттю, але впливають на утворення особистісних орієнтацій [74].

Однією з ключових концепцій у психології спрямованості та самооцінки є ідея самовизначення, яке розглядається як процес не лише свідомого визначення цілей та цінностей, але й впливу несвідомих факторів на цей процес. Розвиток цієї ідеї знайшов віддзеркалення в роботах Річарда Райана та Едварда Діцкінсона [73].

Сучасні підходи до вивчення психології спрямованості та самооцінки також включають в себе технологічні аспекти, такі як застосування штучного інтелекту для аналізу несвідомих процесів. Це відкриває можливості для більш глибокого розуміння та індивідуалізації підходів до розвитку позитивної спрямованості та підвищення самооцінки [21].

Особлива увага також приділяється вивченню несвідомих факторів у контексті психологічної допомоги та терапії. Процеси, що відбуваються на несвідомому рівні, можуть мати значущий вплив на ефективність та результати терапевтичних сесій.

Узагальнюючи, теоретичний аналіз психології спрямованості та самооцінки через призму несвідомого розкриває різноманітні аспекти, що формують ці ключові психічні процеси. Розуміння цих аспектів важливо для подальшого розвитку методик та програм, спрямованих на підвищення якості життя та психічного благополуччя людини.

Отже, аналіз психології спрямованості та самооцінки з позиції несвідомого виявив багатогранний вплив невидимих психічних процесів на формування особистості. Роботи видатних вчених, таких як Лев Виготський, Деніел Канеман, та Жан П'єж, підкреслили важливість врахування соціокультурного контексту та внутрішніх переживань у вивченні цих аспектів. Сучасні підходи, які поєднують психоаналіз, когнітивну науку та технології, розширюють розуміння внутрішніх механізмів, що визначають спрямованість та самооцінку. Цей аналіз має практичне застосування в розробці ефективних програм саморозвитку, психотерапевтичних стратегій та підходів до навчання, сприяючи покращенню якості життя та психічного здоров'я. Зрозуміння глибинних взаємозв'язків між свідомим та несвідомим рівнями сприяє створенню гolistичних підходів для розвитку особистості та підтримки психологічного благополуччя.

1.3. Дослідження несвідомих аспектів самооцінки

1.1. та спрямованості особистості

Дослідження несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості є важливою галуззю психології, що допомагає розкрити та розуміти ті аспекти психіки, які можуть бути приховані від свідомості, але впливають на наше сприйняття себе та інших. Визначення несвідомих факторів у самооцінці та спрямованості дозволяє краще розуміти мотиваційні та психологічні основи нашої поведінки.

Одним із видатних вчених, які внесли вагомий внесок у цю область, є Зигмунд Фрейд. Він розробив концепцію несвідомого рівня психіки та механізмів приховування важливих бажань і конфліктів, що формують наше ставлення до себе та інших.

Інший вчений, Карл Юнг, поглибив розуміння несвідомого, ввівши

термін колективного несвідомого. Його роботи в області архетипів та символів дозволяють розглядати несвідомі аспекти, які спільні для всього людства та впливають на самооцінку та спрямованість [18].

Сучасні дослідження в галузі нейропсихології та соціальної психології, проведені такими вченими, як Деніел Канеман і Керол Двек, допомагають розкрити роль автоматичних процесів у формуванні самооцінки та виборі стратегій спрямованості [16].

Це дослідження сприяє розкриттю того, які несвідомі фактори можуть впливати на наше прийняття рішень, оцінку власних можливостей та мотиваційний багаж. Вивчення несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості має суттєве значення для покращення методів психотерапії, освіти та розвитку особистості в цілому.

В провідних наукових дослідженнях з області несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості важливу роль відіграють методи дослідження, які дозволяють висвітлити ті пристосовані та приховані від свідомості елементи, що формують нашу психологічну структуру. Вчені використовують різноманітні техніки, такі як психоаналіз, нейроімеджинг, експериментальні та обсерваційні підходи, для розкриття несвідомих факторів, які впливають на самооцінку та спрямованість особистості [14].

Сучасні дослідження вказують на велике значення впливу несвідомих факторів на прийняття рішень та формування власного життєвого курсу. Автоматичні реакції та невідомі впливи можуть визначати наше ставлення до власних досягнень, мети та мотивації.

Великий внесок у вивченні несвідомих аспектів вніс Деніел Канеман і його колеги в галузі поведінкової економіки. Вони розглядають психологічні механізми, що лежать в основі прийняття рішень та формування стратегій, які можуть бути неусвідомленими, але значущими для нашого життя.

Дослідження зі спрямованості особистості також розглядають роль несвідомих механізмів у формуванні міжособистісних стосунків та соціальної

адаптації. Розуміння того, як вплив несвідомого може впливати на взаємодію з іншими, є важливим аспектом для формування позитивного соціального взаємодії та підтримки гармонії в міжособистісних стосунках [37].

У світлі сучасних відкриттів ці напрямки дослідження несвідомих аспектів стають все більш актуальними та перспективними для психології, дозволяючи відкривати нові горизонти в розумінні та оптимізації людського психічного функціонування [18].

Зазначені дослідження несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості викликають інтенсивний інтерес наукової громадськості і є ключовими для розуміння складних психічних процесів, які визначають наше поведінкове та когнітивне функціонування [20].

Ще однією визначальною областю є вивчення рольового несвідомого, яке описує, як несвідомі елементи можуть впливати на виконання певних ролей у соціумі. Вчені, такі як Ервін Гофман та Шелдон Стреппо, вивчають, як несвідомі стереотипи та очікування можуть впливати на нашу спроможність адаптуватися до різноманітних соціальних сценаріїв.

Однією з ключових тем в дослідженні несвідомих чинників є також розгляд амбівалентності та парадоксальності внутрішніх конфліктів. Відомі психоаналітики, такі як Мелані Кляйн та Дональд Віннікотт, висвітлюють, як внутрішні суперечності, які можуть бути прихованими від свідомості, впливають на емоційний стан та сприйняття себе [28].

Сучасні дослідження в галузі нейропсихології розглядають мозкові механізми несвідомих процесів, визначаючи, які частини мозку відповідають за формування неусвідомлюваних уявлень та реакцій.

Наприклад, роботи Франсуа Дюто та інших вчених показують, як вплив несвідомих механізмів може проявлятися в різних сферах життя, включаючи міжособистісні взаємодії, рішення та творчість.

У підсумку, дослідження несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості знаходяться в центрі вивчення психічних процесів. Ці

дослідження розширюють наше розуміння того, як несвідомі чинники впливають на наше сприйняття світу та себе, що, в свою чергу, відкриває можливості для розвитку ефективних методів психотерапії, навчання та розвитку особистості [11].

В основу нашого дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань лягли такі методи дослідження: метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик, опитувальник «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери та 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А), за допомогою якого оцінювалася самооцінка респондентів.

Досліджувані ними психологічні конструкти представлялися як чинники в основі нашої роботи. До них належать наступні структурні елементи: спрямованість на себе, на взаємодію та на результат; за допомогою метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик (фактори: персональної любові (h+) – гуманізму h-, садизму (s+) – мазохізму (s-), тенденції Авеля (e+) – тенденції Каїна (e-), екзгібіціонізм (hy+) – сором'язливість (hy-), інтродекція (k+) – заперечення (k-), інфляція (p+) – проекція (p-), накопичення (d+) – інертності (d-), прив'язаності (m+) – розриву (m-)); та самооцінка за особистісним опитувальником Р. Кеттела (замкненість – комунікабельність (афектотімія – сизотімія), В – конкретне чи абстрактне мислення, С – емоційна стабільність чи нестабільність (сила або слабкість «Я»), Е – підпорядкованість або домінантність, F – обережність або необачливість, G – низька або висока нормативність поведінки (сила або слабкість «над Я»), H – боязкість або сміливість, I – суворість або м'якосердя, L – підозрілість або довірливість, M – практичність або мрійливість, N – наївність або проникливість, O – самовпевненість або схильність до відчуття провини (гіпотимія – гіпертимія), Q1 – консерватизм або радикалізм (ригідність – гнучкість), Q2 – конформізм або нонконформізм, Q3 – низький або високий самоконтроль (контроль бажань – імпульсивність), Q4 – розслабленість або напруженість).

Дослідження несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості є актуальною темою в сучасній психології. Розвиток цієї області заснований на внеску видатних вчених, що присвятили свої дослідження розкриттю та розумінню таємниць несвідомого.

Один із провідних дослідників в цьому напрямі - Карл Роджерс. Він розглядав несвідомі аспекти у формуванні позитивної самооцінки через призму самовизначення та самореалізації. Його підходи до психотерапії та розуміння внутрішніх процесів суттєво вплинули на розвиток психології особистості.

Дослідження Деніела Канемана та Амоса Тверські в області поведінкової економіки розкрили, як несвідомі процеси впливають на наші рішення та спрямованість у сфері фінансів та повсякденного життя.

Леонард Берк, зокрема, займався вивченням несвідомих аспектів соціального порівняння, розкриваючи, як вони визначають наше ставлення до себе в контексті спільноти та суспільства.

Сучасні дослідження також активно використовують технології та методи інших галузей науки. Застосування штучного інтелекту в аналізі несвідомих аспектів дозволяє отримати більш глибоке розуміння внутрішніх механізмів формування спрямованості та самооцінки.

Загалом, дослідження несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості відкриває нові перспективи для психологічної науки. Вчені цієї галузі не лише вирішують теоретичні питання, але й створюють практичні підходи для вдосконалення якості життя та психічного благополуччя людини.

Спрямованість на себе, або самоцентризм, є психологічним явищем, коли особистість ставить себе в центр уваги та визначає свої інтереси та потреби як найважливіші. Цей аспект особистості може виявлятися в різних аспектах життя та взаємодії з іншими.

Однією з форм самоцентризму є соціальний самоцентризм, коли людина оцінює події, взаємовідносини та ситуації відносно свого власного ставлення та впливу. Це може призводити до перекосу в сприйнятті реальності та

виникнення труднощів у взаємодії з іншими людьми.

Інший аспект - індивідуальний самоцентризм - виявляється в тенденції покладати власні потреби та бажання вище потреб та бажань інших. Люди із вираженим індивідуальним самоцентризмом можуть мати труднощі в емпатії та врахуванні інтересів оточуючих.

Спрямованість на себе також пов'язана з поняттям "негативного самоцентризму", коли особа ставить себе в центр не лише позитивних подій, а й негативних, перебільшуючи свою роль у них.

Дослідження в цій області допомагає визначити, як самоцентризм впливає на психічне здоров'я та взаємовідносини. Деякі вчені вважають, що у помірних кількостях спрямованість на себе може бути корисною, допомагаючи в особистісному розвитку та самореалізації. Однак її перевищення може призводити до конфліктів та відчуття відчуження від оточуючих.

Важливим аспектом є розвиток стратегій для зменшення негативного впливу самоцентризму, таких як розвиток емпатії, взаєморозуміння та взаємовідповідальності. Успішне вирішення цього питання може призвести до покращення якості міжособистісних відносин і сприяти психічному благополуччю.

Спрямованість на результат – це психологічна характеристика, що визначається великою увагою та фокусуванням особистості на досягненні конкретних цілей та результатів. Цей аспект мотивації визначає, наскільки індивід визнає важливими кінцеві результати та готовий інвестувати зусилля в їх досягнення.

Люди з високою спрямованістю на результат часто виявляють високий рівень самодисципліни та цілеспрямованості. Вони здатні визначити свої цілі та розробляти стратегії досягнення, уникаючи відволікань та неважливих завдань. Успіх для них є джерелом задоволення та внутрішньої мотивації.

Наукові дослідження в області психології підкреслюють важливість спрямованості на результат для досягнення високої продуктивності та

ефективності в професійній сфері. Вчені, такі як Едвард Декей та Едвард Локе, досліджували вплив цілей та мотивації на професійні досягнення, підкреслюючи, що якісна спрямованість на результат може бути ключовим фактором успіху.

Також, спрямованість на результат може впливати на особистісний розвиток. Люди з вираженою цілеспрямованістю можуть розвивати в собі властивості, які сприяють самопокращенню та саморозвитку. Їхні цілі можуть охоплювати не лише професійні досягнення, але й особисті досягнення, ведучи до більш глибокого і задовільного життя.

Звісно, спрямованість на результат має свої виклики, такі як ризик стресу та надмірної самокритичності. Завдяки таким викликам, розвиток психологічних стратегій, таких як здатність до управління стресом та позитивне мислення, може стати необхідним для забезпечення психічного благополуччя.

Узагальнюючи, спрямованість на результат є важливою властивістю, яка визначає та впливає на багато аспектів нашого життя. Посилення цього аспекту може служити ключем до досягнення як професійних, так і особистісних успіхів.

Спрямованість на взаємодію є ключовим аспектом міжособистісних відносин та комунікації. Цей психологічний аспект означає акцент на важливості взаємодії та відносин з іншими людьми.

Однією з важливих характеристик спрямованості на взаємодію є висока рівень емпатії. Люди, які активно спрямовані на взаємодію, здатні ефективно сприймати та розуміти почуття та потреби інших. Це сприяє розвитку глибоких та взаємовигідних міжособистісних відносин.

Дослідження у галузі соціальної психології, проведене вченими, такими як Джон Готтман, підкреслює важливість взаємодії в розвитку здорових відносин. Спрямованість на взаємодію розглядається як основний фактор стабільності та задоволеності в партнерських відносинах.

Крім того, люди із вираженою спрямованістю на взаємодію часто

проявляють високий рівень комунікабельності. Вони вміють взаємодіяти з різними людьми, проявляючи толерантність та розуміння до різниць у характерах та поглядах.

Також важливою є спроможність до співпраці та колективної роботи. Люди, спрямовані на взаємодію, активно впливають на формування позитивного робочого оточення, де співпраця та обмін ідеями стають ключовими компонентами успішної командної роботи.

Інший аспект цієї спрямованості – розвиток навичок конструктивної критики та здатність до вирішення конфліктів. Здатність слухати інших, виражати власні погляди без конфліктів та ефективно розв'язувати розбіжності дозволяє створювати гармонійні відносини в різних сферах життя.

Узагальнюючи, спрямованість на взаємодію сприяє не лише ефективній комунікації, а й покращенню відносин, будь то особисті, міжособистісні чи професійні. Це важлива якість для розвитку успішних та задовільних міжособистісних відносин у різних аспектах життя.

Персональна любов – Гуманізм: Персональна любов відображає відданість та прагнення дбати про благополуччя іншої людини. Гуманізм, у свою чергу, підкреслює гідність та цінність кожної особистості, прагнучи до створення сприятливого соціального середовища. Садизм – Мазохізм: Садизм та мазохізм відображають екстремальні аспекти сексуальної орієнтації, де перший відчуває задоволення від завдання болю чи стресу, а другий - від отримання таких вражень. Ці поняття позначають протилежності в сексуальних уподобаннях. Тенденція Авеля – Тенденція Каїна: Вказує на дві протилежні тенденції у відносинах між братами. Тенденція Авеля характеризується бажанням жертвувати для досягнення гармонії, в той час як тенденція Каїна вказує на конфлікт та конкуренцію, навіть до вчинків насильства. Ексібіціонізм – Сором'язливість: Ексібіціонізм передбачає отримання задоволення від виставлення себе на показ, тоді як сором'язливість визначається стриманістю та не впевненістю у власних діях, часто супроводжуючись страхом перед

виявленям. Інтроекція – Заперечення: Інтроекція відображає внутрішнє усвідомлення та вбирання в себе психологічних аспектів зовнішнього світу, тоді як заперечення полягає в відкиданні неприємних чи неприйнятних аспектів реальності. Інфляція – Проекція: Інфляція відзначається переоцінкою власних можливостей та здібностей, тоді як проекція полягає в передачі власних неприємностей чи поганого самопочуття на інших. Накопичення – Інертність: Накопичення вказує на накопичення ресурсів або негативних емоцій, що може призвести до стресу чи вибуху. Інертність, навпаки, відзначається пасивністю та нездатністю до активної реакції на події чи зміни. Прив'язаність – Розрив: Прив'язаність характеризується стабільними та здоровими емоційними зв'язками з іншими. Розрив же вказує на відчуття втрати або розриву в цих взаємовідносинах, що може викликати страждання та психологічний дискомфорт.

Ці фактори взаємодіють та визначають психологічний портрет особистості, а їх розгляд окремо дозволяє ліпше зрозуміти внутрішній світ та взаємодію різних аспектів психіки. Реймонд Кеттел, американський психолог, став відомим завдяки своїм значущим внескам у розвиток психометрики та особистісної психології. Одним із його визначних внесків є створення особистісного опитувальника, який отримав назву опитувальника Кеттела або 16PF (16 Personality Factors).

Опитувальник Кеттела включає 16 факторів особистості, що охоплюють широкий спектр особистісних характеристик. Ці фактори включають екстраверсію, інтроверсію, емоційну стабільність, невротизм, домінантність, підкоряємість, грабежливість, важкість, легкість, науку, дотримання норм, рецептивність, інтелектуальність, естетичність та релігійність.

Дослідження самооцінки за опитувальником Кеттела є значущим завданням для розуміння індивідуальних особливостей та динаміки особистості. Проведення опитування дозволяє отримати комплексну картину особистості, визначити важливі аспекти, які впливають на поведінку та взаємодію індивіда з оточуючим світом.

Кожен з 16 факторів в опитувальнику Кеттела характеризується діапазоном значень, які вказують на вираженість даного аспекту особистості. Наприклад, вимірювання екстраверсії показує, наскільки особа є суспільною та енергійною, тоді як фактор інтелектуальності відображає рівень інтелекту та цікавість до нових знань.

Дослідження з використанням опитувальника Кеттела часто застосовуються в психологічних та психіатричних дослідженнях, в сфері відбору персоналу та консультативній практиці. Результати опитування допомагають визначити потенційні сильні та слабкі сторони особистості, що є цінною інформацією для розробки індивідуальних стратегій саморозвитку.

Висновуючи, опитувальник Кеттела є важливим інструментом для вивчення особистісних особливостей. Він надає можливість систематичного та об'єктивного аналізу, що дозволяє отримати глибше розуміння унікальних аспектів особистості кожної людини.

Афективність (Афектотімія – Сизотімія): Афектотімія відображає нахильність до емоційності та високої реактивності на подразники, тоді як сизотімія характеризується емоційною стабільністю та здатністю зберігати емоційну рівновагу. В – Конкретне чи Абстрактне мислення: Цей фактор вказує на тенденцію до конкретного або абстрактного мислення. Особи з підвищеною конкретністю можуть віддавати перевагу конкретним деталям, тоді як ті, хто виявляє абстрактність, можуть більше уваги приділяти загальним ідеям та концепціям. С – Емоційна стабільність чи Нестабільність: Цей фактор визначає ступінь емоційної стабільності. Сильне "Я" вказує на емоційну стабільність, тоді як слабке "Я" свідчить про нестабільність емоцій. Е – Підпорядкованість або Домінантність: Цей аспект визначає, наскільки особа є підпорядкованою чи домінантною в міжособистісних відносинах та комунікації. F – Обережність або Необачливість: Фактор, який визначає рівень обережності та уважності до деталей у різних ситуаціях. G – Низька або Висока нормативність поведінки: Вказує на тенденцію до високого чи низького дотримання соціальних

норм та правил. Н – Боязкість або Сміливість: Визначає ступінь боязкості чи сміливості в різних ситуаціях та перед викликами. І – Суворість або М'якосердя: Цей фактор описує рівень суворості чи м'якосердя у взаємодії з іншими. L – Підозрілість або Довірливість: Визначає рівень підозрливості або довірливості до інших людей.

M – Практичність або Мрійливість: Цей фактор вказує на тенденцію до реалістичного підходу та практичності чи, навпаки, до мрійливості та тенденції утікати в фантазії. N – Наївність або Проникливість: Описує рівень довіри та віри в інших людей або, навпаки, наявність підозри та скептицизму.

O – Самовпевненість або Схильність до відчуття провини (Гіпотимія – Гіпертимія): Визначає рівень самовпевненості та нахил до відчуття провини.

Q1 – Консерватизм або Радикалізм (Ригідність – Гнучкість): Цей фактор описує ступінь консервативності чи радикальності в світогляді. Q2 – Конформізм або Нонконформізм: Визначає рівень схильності до підкорення соціальним стандартам чи, навпаки, до нонконформізму. Q3 – Низький або Високий самоконтроль (Контроль бажань – Імпульсивність): Цей фактор описує здатність до самоконтролю та управління власними бажаннями та імпульсами. Q4 – Розслабленість або Напруженість: Визначає ступінь розслабленості чи напруженості в різних ситуаціях.

Отже, дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості широко використовуються у сучасній психологічній теорії та практиці. Структура нашого дослідження цих сфер полягає у розгляді їх із позицій спрямованості особистості, особистісних чинників самооцінки та неусвідомлених потягів. Детальніше ці аспекти було розбито на субшкали за відповідними опитувальниками, що вимірюють: спрямованість на себе, на взаємодію та на результат; персональну любов – гуманізм, садизм – мазохізм, тенденції Авеля – тенденції Каїна, екзгібіціонізм – сором'язливість, інтроекція – заперечення, інфляція – проекція, накопичення – інертності, прив'язаності –

розриву; та самооцінку за особистісними характеристиками (замкненість – комунікабельність (афектотімія – сизотімія), конкретне чи абстрактне мислення, емоційна стабільність чи нестабільність (сила або слабкість «Я»), підпорядкованість або домінантність, обережність або необачливість, низька або висока нормативність поведінки (сила або слабкість «над Я»), боязкість або сміливість, суворість або м'якосердя, підозрілість або довірливість, практичність або мрійливість, наївність або проникливість, самовпевненість або схильність до відчуття провини (гіпотимія – гіпертимія), консерватизм або радикалізм (ригідність – гнучкість), конформізм або нонконформізм, низький або високий самоконтроль (контроль бажань – імпульсивність), розслабленість або напруженість).

1.2. Висновки до першого розділу

Отже, у першому розділі роботи було проведено теоретичний аналіз не-свідомих чинників особистості. Окрім цього було розкрито питання психології спрямованості та самооцінки із позиції несвідомого.

Дослідження несвідомих аспектів самооцінки та спрямованості особистості знаходяться в центрі вивчення психічних процесів. Ці дослідження розширюють наше розуміння того, як несвідомі чинники впливають на наше сприйняття світу та себе, що, в свою чергу, відкриває можливості для розвитку ефективних методів психотерапії, навчання та розвитку особистості.

Дослідження зі спрямованості особистості також розглядають роль несвідомих механізмів у формуванні міжособистісних стосунків та соціальної адаптації. Розуміння того, як вплив несвідомого може впливати на взаємодію з іншими, є важливим аспектом для формування позитивного соціального взаємодії та підтримки гармонії в міжособистісних стосунках.

В основу нашого дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань лягли такі методи дослідження: метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик, опитувальник «Спрямованість

особистості» В. Смекала і М. Кучери та 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А), за допомогою якого оцінювалася самооцінка респондентів.

Досліджувані ними психологічні конструкти представлялися як чинники в основі нашої роботи. До них належать наступні структурні елементи: спрямованість на себе, на взаємодію та на результат; за допомогою метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик (фактори: персональної любові (h+) – гуманізму h-, садизму (s+) – мазохізму (s-), тенденції Авеля (e+) – тенденції Каїна (e-), екзгібіціонізм (hy+) – сором'язливість (hy-), інтродекція (k+) – заперечення (k-), інфляція (p+) – проекція (p-), накопичення (d+) – інертності (d-), прив'язаності (m+) – розриву (m-)); та самооцінка за особистісним опитувальником Р. Кеттелла (замкненість – комунікабельність (афектотімія – сизотімія), В – конкретне чи абстрактне мислення, С – емоційна стабільність чи нестабільність (сила або слабкість «Я»), Е – підпорядкованість або доміантність, F – обережність або необачливість, G – низька або висока нормативність поведінки (сила або слабкість «над Я»), Н – боязкість або сміливість, І – суворість або м'якосердя, L – підозрілість або довірливість, М – практичність або мрійливість, N – наївність або проникливість, О – самовпевненість або схильність до відчуття провини (гіпотимія – гіпертимія), Q1 – консерватизм або радикалізм (ригідність – гнучкість), Q2 – конформізм або нонконформізм, Q3 – низький або високий самоконтроль (контроль бажань – імпульсивність), Q4 – розслабленість або напруженість).

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИ ТА ОСНОВНІ ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМООЦІНКИ ТА НЕУСВІДОМЛЮВАНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Організація емпіричного дослідження

Дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості було проведено в умовах військового вторгнення російських військ на територію України із 2014 року та епідемії ковіду. У дослідженні прийняли участь 68 респонденти, середнім віком 33.2 роки.

Соціально-демографічні характеристики типового респондента нашої вибірки зібрані завдяки анкетним даним, які включали у себе інформацію про: вік, стать, стаж, освіта, сімейний стан, розлучення батьків, вік при розлученні батьків, конфліктність батьківської родини, схожість із батьками. За допомогою цих характеристик було побудовано дизайн емпіричного дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості.

Було отримано наступні відсоткові співвідношення респондентів. За віком 30% вибірки доросліші за 25 років, 45 жінок та 23 чоловіки, стаж роботи – 38% вибірки мають більше 10 років робочого стажу, освітні рівні: 60% вибірки мають вищу освіту, сімейний стан (63% вибірки перебувають у шлюбі), розлучення батьків у дитячому віці пережили (32% вибірки), середній вік при розлученні батьків (7.2 роки), конфліктність батьківської родини була наявна у 34% вибірки та схожість із батьками відзначають 22% респондентів.

Психодіагностичний інструментарій, для проведення емпіричного дослідження:

1. Метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик.

2. 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А).
3. Опитувальник «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери.

Отже, у цьому підрозділі було описано детальну процедуру організації емпіричного дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості. Наведено приклади усіх пунктів анкети для збору соціально-демографічних даних із процентним розподілом відповідей на них, що дозволить маніпулювати далі категоріальними змінними. Окрім цього, визначено методичний інструментарій для проведення емпіричної частини дослідження, обґрунтування якого наведено далі у наступному підрозділі.

2.2. Методи емпіричного дослідження

Нами було використано три методики, які дозволили провести еспіричне дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості, інтерпретація та інструкції до яких будуть наведені у цьому підрозділі.

Метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик. Стимульний матеріал складається з 48 стандартних карток з портретами людей із психічними розладами (садизм, епілепсія, істерія, кататонічна форма шизофренії, параноїдна шизофренія, депресія, манія). Картки-портрети поділені на шість серій по вісім штук (по одному портрету від кожної категорії хворих). Обстежуваному пропонується у всіх серіях портретів вибрати по два і найменш сподобалися. Модифікація С.М. Собчик - Метод портретних виборів (МПВ), У модифікованому варіанті всі портрети були виконані заново відомим та дуже талановитим художником Б. І. Енським. При цьому особлива роль

відводилася збереженню їхньої психологічної сутності та подібності з оригіналом.

Структура методу складається із наступних факторів, що складають 4 основні вектори. Фактори: персональної любові (h+) – гуманізму h-, садизму (s+) – мазохізму (s-), тенденції Авеля (e+) – тенденції Каїна (e-), екзгібіціонізм (hu+) – сором'язливість (hu-), інтроекція (k+) – заперечення (k-), інфляція (p+) – проекція (p-), накопичення (d+) – інертності (d-), прив'язаності (m+) – розриву (m-)).

Підготовка: Учасник отримує набір картинок або портретів людей, які представляють різні соціальні та емоційні ситуації.

Вибір портрету: Особа вибирає або створює свій власний портрет, обираючи той, який, на його/її думку, найбільше відображає його/її особистість, ставлення, прагнення та стосунки з іншими людьми.

Аналіз вибору: Психолог або дослідник аналізує обрані портрети, звертаючи увагу на деталі, емоційний вираз та контекст. Вибір конкретних аспектів портрету вказує на важливі елементи особистості.

Обговорення результатів: Психолог обговорює з учасником дослідження отримані результати. Це може включати розкриття паттернів у виборі, виявлення ключових мотивацій та розуміння внутрішніх конфліктів.

Застосування в роботі: Отримані дані можуть бути використані для психотерапії, психологічного консультування, оцінки особистості чи для подальших наукових досліджень у психології.

Методика Сонді використовується як інструмент для вивчення психічних процесів, мотивацій та особистісних характеристик. Вона може бути корисною для розуміння внутрішніх аспектів особистості та надає можливість краще визначити індивідуальні особливості.

Продовжуючи розгляд методики Леопольда Сонді, важливо відзначити, що кожен обраний портрет або створений образ несе в собі значущу інформацію про психічний стан та особистісні характеристики учасника.

Аналізуючи ці портрети, психолог може отримати унікальний взгляд на те, як особа сприймає себе, взаємодіє з іншими та вирішує конфлікти. Ще однією важливою частиною методики є вивчення контексту обраного портрету. Наприклад, якщо учасник обирає портрет зображення себе в ситуації успіху чи перемоги, це може свідчити про його амбіції та прагнення до досягнень. З іншого боку, вибір сцени з конфліктом або напруженою ситуацією може вказувати на присутність внутрішніх конфліктів чи незрозуміння у відносинах.

Важливо також враховувати, що методика Л. Сонді дозволяє отримати не тільки статичний портрет особистості, але і виявляти її динаміку з часом. Порівнюючи результати декількох сесій або в різних життєвих етапах, психолог може визначити зміни в мисленні, емоційній стабільності, соціальних уподобаннях тощо.

Методика портретних виборів Л.М. Собчик знайшла широке застосування в психологічній діагностиці та консультативній практиці. Вона дозволяє вивчати індивідуальні особливості, виявляти резерви та ризики в психічному здоров'ї, а також слугує ефективним інструментом для самопізнання та особистісного розвитку.

Методика портретних виборів Л. Сонді визначається як проєктивний тест, оскільки вона дозволяє особистості виражати свої внутрішні переживання, відносини та конфлікти через вибір конкретних образів. Це дозволяє отримати унікальний інсайт в психічний світ індивіда, який іноді може бути важко виразити словами.

Однією з ключових переваг цієї методики є її гнучкість. Учаснику надається можливість вибору не лише з готових портретів, але і можливість створення свого уявного образу. Це дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожного учасника та забезпечує широкий спектр варіативності у виборі.

Також важливо враховувати, що методика Л. Сонді не має жорсткої системи оцінювання, інтерпретація результатів великою мірою залежить від професіоналізму психолога та його здатності враховувати контекст

індивідуальних особливостей учасника.

Під час проведення методики важливо враховувати етичні аспекти та забезпечувати конфіденційність даних, оскільки учасники можуть вибирати образи, які відображають особисті та інтимні сторони їхнього життя.

Цей метод також знаходить застосування в дослідженнях психологічних аспектів креативності, соціальної адаптації, а також динаміки особистісного розвитку в різні періоди життя. Завдяки можливості вивчення індивідуальних та групових різниць цей метод стає потужним інструментом для вивчення психології особистості.

Персональна любов (h+) – Гуманізм (h-): h+ (Персональна любов): Цей фактор відображає нахильність особистості до вираження та дослідження своїх почуттів та емоцій. h- (Гуманізм): Гуманізм вказує на тенденцію до взаємодії з іншими людьми, розвитку соціальних зв'язків та співпраці. Садизм (s+) – Мазохізм (s-): s+ (Садизм): Цей фактор відображає схильність до насолоди від завдачі болю чи нестатку комфорту іншим. s- (Мазохізм): Мазохізм вказує на тенденцію до насолоди від самостійного витримування болю чи піддання іншим. Тенденції Авеля (e+) – Тенденції Каїна (e-): e+ (Тенденції Авеля): Цей фактор вказує на схильність до конструктивної самореалізації, творчості та позитивної самоактуалізації. e- (Тенденції Каїна): Тенденції Каїна характеризують бажання влади, домінування та можливий конфлікт зі своєю долею. Екзгібіціонізм (hu+) – Сором'язливість (hu-): hu+ (Екзгібіціонізм): Екзгібіціонізм відображає тенденцію до вираження власних почуттів та бажань в громадських ситуаціях. hu- (Сором'язливість): Цей фактор вказує на схильність до збереження власних почуттів і бажань у власному внутрішньому світі. Інтроєкція (k+) – Заперечення (k-):

k+ (Інтроєкція): Інтроєкція відображає нахильність до внутрішнього сприйняття своїх власних почуттів та думок. k- (Заперечення): Заперечення вказує на тенденцію відхиляти або відкидати свої власні почуття та думки.

Інфляція (p+) – Проекція (p-): p+ (Інфляція): Цей фактор вказує на

тенденцію завищувати важливість своїх внутрішніх переживань та власної особистості.

p- (Проекція): Проекція вказує на тенденцію проектувати свої власні почуття, думки чи характеристики на інших. Накопичення (d+) – Інерція (d-): d+ (Накопичення): Цей фактор відображає тенденцію до активного збирання досвіду, інформації та розвитку. d- (Інерція): Інерція вказує на тенденцію до збереження стабільності та відмови від змін. Прив'язаність (m+) – Розрив (m-): m+ (Прив'язаність): Цей фактор вказує на схильність до створення глибоких і стабільних відносин. m- (Розрив): Розрив вказує на тенденцію до віддалення чи розриву відносин.

Ці фактори створюють комплексний психологічний портрет особистості, допомагаючи зрозуміти та вивчити різноманіття її внутрішніх процесів та ставлень. Вони також допомагають в аналізі міжособистісних взаємодій та визначенні ключових аспектів особистісного функціонування.

16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А). 16-факторний особистісний опитувальник Реймонда Кеттелла (16PF) є одним із найбільш широко використовуваних інструментів для вимірювання особистісних характеристик. Цей тест був розроблений психологом Реймондом Кеттеллом у середині 20-го століття та базується на його теорії 16 основних особистісних факторів. Давайте розглянемо основні аспекти 16PF:

Фактор А - Напруженість (Tension): Міряє ступінь тривоги, нервовості та стресостійкості особистості. Фактор В - Емоційна стійкість (Emotional Stability): Визначає, наскільки особистість є емоційно стабільною та здатною управляти стресом. Фактор С - Енергійність (Vigour): Відображає рівень енергії, активності та життєвого тону. Фактор Е - Афективність (Reasoning): Вимірює когнітивні здібності, логічне мислення та рівень інтелекту. Фактор F - Хлопцевість (Rule-Consciousness): Визначає, наскільки особистість дотримується правил та соціальних норм. Фактор G - Зворотній склад (Social Boldness):

Вимірює ступінь сміливості та готовності виходити на зв'язок у соціальних ситуаціях. Фактор Н - Індивідуальність (Independence): Вказує на ступінь самостійності та незалежності особистості. Фактор І - Привітність (Self-Reliance): Визначає, наскільки особистість відчувається комфортно у власному товаристві та довіряє собі. Фактор L - Самообладнаність (Perfectionism): Вимірює тенденцію до самоконтролю, орієнтацію на деталі та дотримання високих стандартів. Фактор М - Психічна енергія (Tension): Оцінює рівень збудження та активності в ментальній сфері. Фактор N - Логічне мислення (Openness to Change): Визначає готовність до змін, творчість та відкритість до нового. Фактор О - Ємність (Self-Reliance): Вимірює здатність особистості сприймати та розуміти свої власні емоції. Фактор Q1 - Легкість враження (Sensitivity): Вказує на чутливість та вразливість до зовнішніх впливів. Фактор Q2 - Незалежність (Abstractedness): Оцінює ступінь абстрактного мислення та незалежності від конкретних обставин. Фактор Q3 - Тенденція до світу (Apprehension): Визначає нахил до відчуття страху, тривоги та підвищеної занепокоєності. Фактор Q4 - Приязнь до змін (Openness to Change): Вимірює тенденцію до адаптації до нових умов та здатність до змін.

16PF використовується в психології, психотерапії та рекрутингу для розуміння особистості, прогнозування поведінки та визначення соціально-психологічних аспектів особистості. Опитувальник є інструментом для глибокого аналізу особистісних рис та їх взаємозв'язків.

Опитувальник Кеттела, зокрема 16-факторний особистісний опитувальник (16PF), дозволяє вимірювати самооцінку, або оцінку особистістю власних характеристик та властивостей, в широкому спектрі аспектів. Кожна шкала цього опитувальника відображає конкретний аспект особистості, і разом вони створюють комплексний образ індивіда. Давайте розглянемо, як це відбувається: Спостереження та Аналіз Результатів: Отримання результатів полягає у заповненні опитувальника і обробці отриманих даних. Респондент визначає ступінь погодження або непогодження з різними твердженнями, які

відображають різні аспекти його чи її особистості.

Аналіз Шкал: Кожна шкала відповідає конкретному фактору особистості. Результати на кожній шкалі інтерпретуються в контексті шкали, вимірюючи відповідний аспект. Наприклад, високий бал на шкалі "Емоційна стійкість" вказує на тенденцію до емоційної стабільності. **Формування образу Особистості:** Аналіз результатів на всіх шкалах дозволяє сформувати комплексний образ особистості респондента. За допомогою цього опитувальника можна отримати інформацію про різноманітні аспекти, такі як рівень енергії, соціальна сміливість, інтелект, тривожність та інші.

Врахування Контексту та Самоспостереження: Важливо враховувати, що самооцінка може бути впливована багатьма чинниками, включаючи контекст та настрій респондента під час проходження опитувальника. Самоспостереження, або усвідомлення власних почуттів та властивостей, також важливо для точності результатів.

Інтерпретація Результатів: Інтерпретація отриманих результатів виконується фахівцем у галузі психології. Цей експерт аналізує взаємодію різних шкал та надає глибоке розуміння особистості респондента.

У 16-факторному особистісному опитувальнику Кеттела (16PF) немає конкретної шкали, яка безпосередньо вимірює самооцінку в узагальненому розумінні терміну. Проте, кілька шкал можуть бути аналізовані для розгляду різних аспектів, які можуть бути пов'язані з самооцінкою. Ось декілька шкал, які можуть бути важливими для вивчення аспектів, пов'язаних із самооцінкою:

«Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери.

Інструкція до методики: На кожен пункт анкети можливі 3 відповіді, позначені літерами А, В, С. З відповідей на кожен пункт виберіть ту, яка найкраще виражає вашу точку зору, яка для вас найбільш цінна, або найбільше відповідає правді. Букву вашої відповіді напишіть в листі відповідей проти номера питання в стовпчику «Найбільше». Потім з відповідей на це ж питання

виберіть ту, яка найдалі стоїть від вашої точки зору, найменш цінна для вас, або найменше відповідна правді. Відповідну букву напишіть проти номера питання, але в рубриці «Найменше». Для кожного питання використовуйте тільки дві літери, відповіді, що залишилися, не записуйте ніде. Над питаннями не думайте занадто довго: перший вибір самий правильний.

Час від часу контролюйте себе: чи правильно ви записуєте відповіді, в ті чи стовпці, чи скрізь проставлені букви. Якщо виявиться помилка, виправте її.

Ключ до опитувальника Смекала-Кучера

НС			НВ			НЗ		
А	В	З	З	З	А	В	А	В
В	В	З	З	А	А	А	З	В
А	З	В	З	А	З	В	В	А
А	З	З	В	А	А	З	В	В
В	А	В	А	З	А	З	В	З
З	В	В	А	З	А	В	А	З
А	А	А	З	З	В	В	В	З
З	А	В	В	З	З	А	В	А
З	А	А	А	В	З	В	З	В
З	З	З	В	В	А	А	А	В

Обробка результатів. Якщо зазначена в ключі буква занесена в рубрику «Найбільше» (форма 5а), то випробуваному ставиться знак «+» по даному виду спрямованості: якщо - «Найменше», то йому ставиться знак

«-». Потім підраховують кількість голосів, яке записують до відповідних стовпці підсумкової таблиці (форма 5б). Так само підраховується кількість мінусів. Далі кількість плюсів підсумовується з кількістю мінусів (з урахуванням знака!). Отриманий результат записується в підсумкову таблицю в рядок «Сума». Нарешті, до отриманого числа додається 30 (знову з урахуванням

знака!). Цей показник і характеризує рівень вираженості даного виду спрямованості. Загальна сума всіх балів за трьома видами спрямованості повинна дорівнювати 90.

Концепція "спрямованості особистості" в психології вказує на відношення особистості до своєї внутрішньої мотивації та цілей, які вона визнає значущими. Це поняття включає в себе не тільки те, куди спрямована увага і енергія особистості, але й яким чином вона інтегрує цільові орієнтації у своє життя та взаємодіє з навколишнім середовищем.

Існують різні теорії і підходи до вивчення спрямованості особистості. Деякі з них розглядають спрямованість як сталу характеристику, тоді як інші підкреслюють гнучкість та змінливість цих орієнтацій в залежності від життєвих обставин.

Основні аспекти спрямованості особистості включають: Цілі та цінності: Орієнтації особистості можуть виражатися через постановку цілей та цінностей. Людина може бути спрямована на досягнення конкретних цілей в різних сферах життя, таких як професійний розвиток, освіта, родина чи самовдосконалення. Мотивація: Спрямованість особистості також визначається основними мотивами і потребами. Наприклад, людина може бути більше спрямована на досягнення, пізнання, соціальні взаємодії або безпеку. Афективні аспекти: Емоційна реакція на досягнення чи невдачу у визначеній сфері може вказати на спрямованість особистості. Наприклад, позитивні емоції при досягненні цілі можуть свідчити про важливість цієї сфери для особистості.

Гнучкість та змінливість: Деякі підходи розглядають спрямованість як змінну характеристику, яка може еволюціонувати впродовж життя особистості під впливом нових життєвих обставин, досвіду та розвитку.

Соціокультурний контекст: Культурні та соціальні чинники можуть впливати на те, яким чином особистість визначає свої цілі та цінності. Значущість родини, групи, культурних стандартів може формувати спрямованість особистості.

Підходи до вивчення спрямованості особистості можуть включати в себе анкетування, психометричні тести, спостереження та інші методи дослідження. Розуміння цього аспекту особистості допомагає психологам, психіатрам та іншим фахівцям у глибокому аналізі та розвитку індивідуальних підходів до допомоги особистості в її розвитку та самовдосконаленні.

Спрямованість на себе: Спрямованість на себе вказує на те, наскільки особа орієнтована на свої власні потреби, бажання та цілі. Цей тип спрямованості часто пов'язаний з внутрішньою мотивацією та особистісною самореалізацією. Люди з високим рівнем спрямованості на себе можуть приділяти значну увагу розвитку власної особистості, самовдосконаленню та вдосконаленню особистісних якостей. Вони можуть мати сильну внутрішню мотивацію до досягнення своїх особистих цілей і розвитку власного потенціалу. Характеристики спрямованості на себе можуть включати: Самоаналіз: Бажання самопізнання та розуміння власної особистості. Самореалізація: Прагнення до вираження власного потенціалу та досягнення максимального самовираження. Внутрішня мотивація: Задоволення власних потреб та внутрішніх бажань.

Спрямованість на результат: Спрямованість на результат вказує на те, що особа фокусується на досягненні конкретних внутрішньо або зовнішньо сформульованих цілей. Люди з високим рівнем спрямованості на результат часто визначають чіткі, конкретні цілі та працюють систематично для їх досягнення. Вони можуть бути мотивовані досягненням конкретних показників успіху та визнанням своїх зусиль. Характеристики спрямованості на результат можуть включати: Цілепокладання: Визначення конкретних та досяжних цілей. Трудолюбівство: Готовність вкладати зусилля та працювати наполегливо для досягнення поставлених завдань. Орієнтованість на досягнення: Задоволення від досягнення та перевищення власних очікувань.

Спрямованість на взаємодію: Спрямованість на взаємодію вказує на те, що особа приділяє основну увагу відносинам, соціальним зв'язкам та співпраці з іншими. Люди з високим рівнем спрямованості на взаємодію можуть бути

емпатичними, турботливими та вміють встановлювати глибокі міжособистісні зв'язки. Вони можуть бути мотивовані задоволенням соціальних потреб та прагненням створювати позитивний вплив на інших.

Характеристики спрямованості на взаємодію можуть включати: Емпатія: Здатність відчувати та розуміти емоції інших. Комунікативність: Здатність ефективно спілкуватися та вступати в діалог з іншими. Співпраця: Здатність працювати в групі та досягати спільних цілей.

Кожен тип спрямованості має свої позитивні сторони і може виявлятися корисним у відповідних ситуаціях. Багато людей можуть мати комбінацію різних видів спрямованості в залежності від контексту та життєвих обставин.

Окрім трьох розглянутих нами методик, респондентам було запропоновано відповісти на запитання анкети, для встановлення соціально-демографічних характеристик вибірки та створення категоріальних змінних для подальшого аналізу особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості (вік, стать, стаж, освіта, сімейний стан, розлучення батьків, вік при розлученні батьків, конфліктність батьківської родини, схожість із батьками).

Отже, у цьому підрозділі було детально описано використовувані нами методичні інструменти для проведення емпіричної частини дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості. Серед них: метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик, 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А) та Опитувальник «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери.

Висновки до другого розділу

У другому розділі було описано детальну процедуру організації емпіричного дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості. Наведено приклади усіх пунктів анкети для збору соціально-

демографічних даних із процентним розподілом відповідей на них, що дозволить маніпулювати далі категоріальними змінними. Окрім цього, визначено методичний інструментарій для проведення емпіричної частини дослідження, обґрунтування якого наведено далі у наступному підрозділі.

Окрім цього, було детально описано використовувані нами методичні інструменти для проведення емпіричної частини дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості. Серед них: метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик, 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А) та Опитувальник «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери.

РОЗДІЛ 3.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМООЦІНКИ ТА НЕУСВІДОМЛЮВАНИХ ПЕРЕЖИВАНЬ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Особливості несвідомих переживань особистості

Дослідження сфери несвідомих переживань проводилося за допомогою використання методу портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик. Було взято для аналізу шкали, що відображають основні фактори: персональної любові (h+) – гуманізму h-, садизму (s+) – мазохізму (s-), тенденції Авеля (e+) – тенденції Каїна (e-), екзгібіціонізм (hy+) – сором'язливість (hy-), інтроекція (k+) – заперечення (k-), інфляція (p+) – проекція (p-), накопичення (d+) – інертності (d-), прив'язаності (m+) – розриву (m-)).

Отримані дані було проаналізовано відносно ряду соціально-демографічних параметрів: вік, стать, стаж, освіта, сімейний стан, розлучення батьків, вік при розлученні батьків, конфліктність батьківської родини, схожість із батьками. Найпершим чином було проаналізовано розподіл значень описових статистик для загального інтегрального розподілу за методом портретних виборів Л. Сонді (Рисунок 3.1). А саме було проведено аналіз асиметрії, ексцесу, середнього значення, моди, медіани, стандартного відхилення та стандартної похибки. Аналіз розподілу проводився шляхом обчислення критерію Шапіро-Уїлка, який на цей раз дозволив відкинути нульову гіпотезу на користь альтернативної, адже дані не відповідають нормальному розподілу ($p < 0,001$).

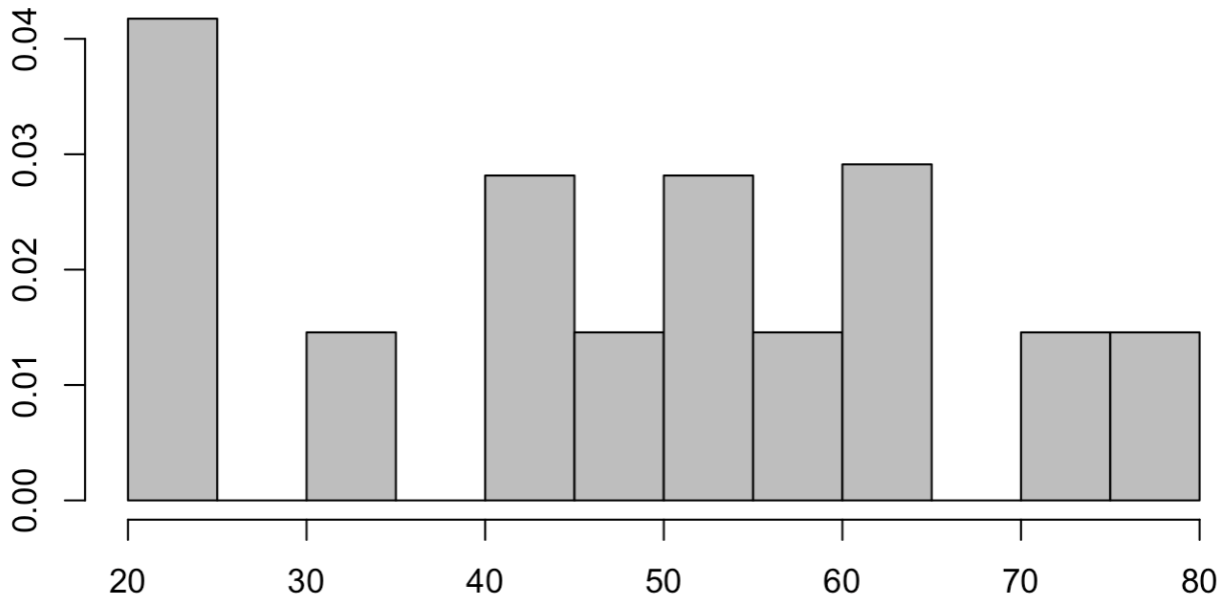

Рис. 3.1. Гістограма розподілу інтегральних значень за Л. Сонді

Наступним кроком було створено та описано профіль середньогрупового учасника вибірки за методом портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик (Таблиця 3.1). Розробником опитувальника були надані референтні значення, що складають наступну картину: якщо виходить сума до 1-3, то це вважається нормою, а якщо значення сягає 4 та вище – це явища вказує на наявність гіпертонії (або стану своєрідного загострення ознаки). З огляду на це, ми отримали наступну характеристику середньогрупового респондента, в ній домінуючі риси: (h+) персональної любові, (e+) тенденції Авеля, (k+) інтроєкції та водночас заперечення (k-) і (p+) інфляції. Втім, всі риси залишилися в діапазоні норми та не перейшли до гіпертоній.

Таблиця 3.1.

«Середньогрупові значення за Сонді»

Назва шкали	Середнє значення
h+	3
h-	1
s+	2
s-	0
e+	4
e-	1
hy+	0
hy-	2
k+	4
k-	3
p+	3
p-	2
d+	2
d-	2
m+	1
m-	2

Далі було виконано аналіз для кожної риси відносно соціально-демографічних (категоріальних) даних, зібраних із анкети.

Аналіз за категоріальною змінною віку відносно риси персональної любові та потягу (h+), виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.2. Окрім цього, між змінною віку відносно риси персональної любові та потягу (h+) було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною віку відносно риси персональної любові та потягу (h+), відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між

змінною віку відносно риси персональної любові та потягу (h^+), використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,23$ при $p < 0,05$.

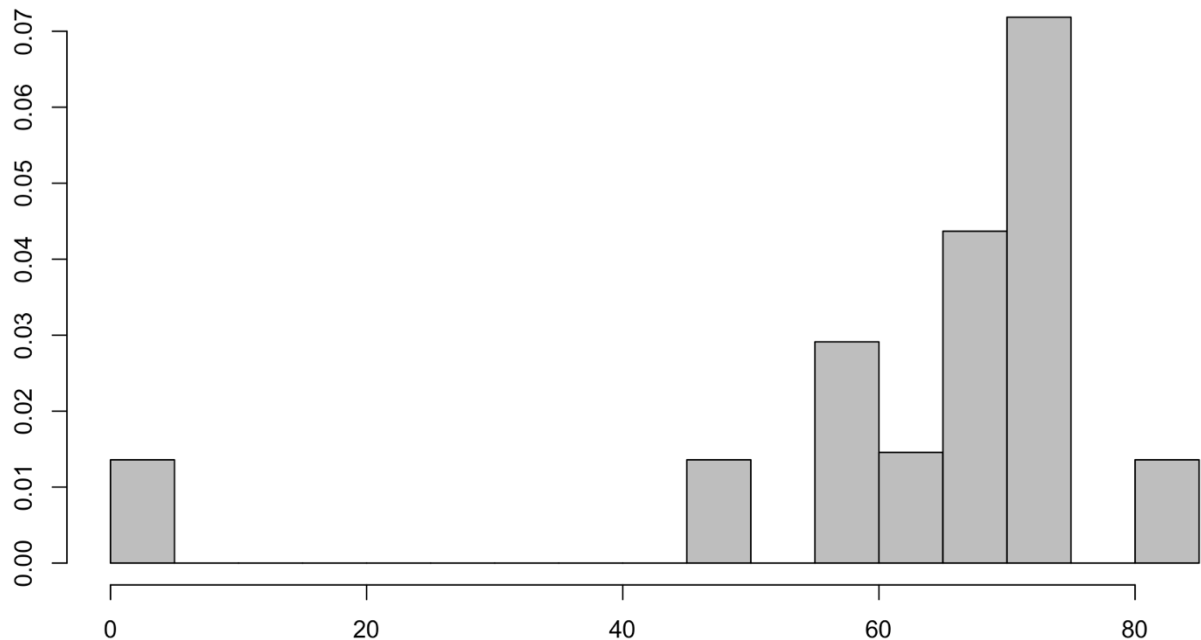

Рис. 3.2. Гістограма розподілу значень відносно віку та риси персональної любові та потягу (h^+)

Аналіз за категоріальною змінною статі відносно риси (e^+) тенденції Авеля, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.3. Окрім цього, між змінною в статі відносно риси (e^+) тенденції Авеля було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між статі відносно риси (e^+) тенденції Авеля, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною статі відносно риси (e^+) тенденції Авеля, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,16$ при $p < 0,05$.

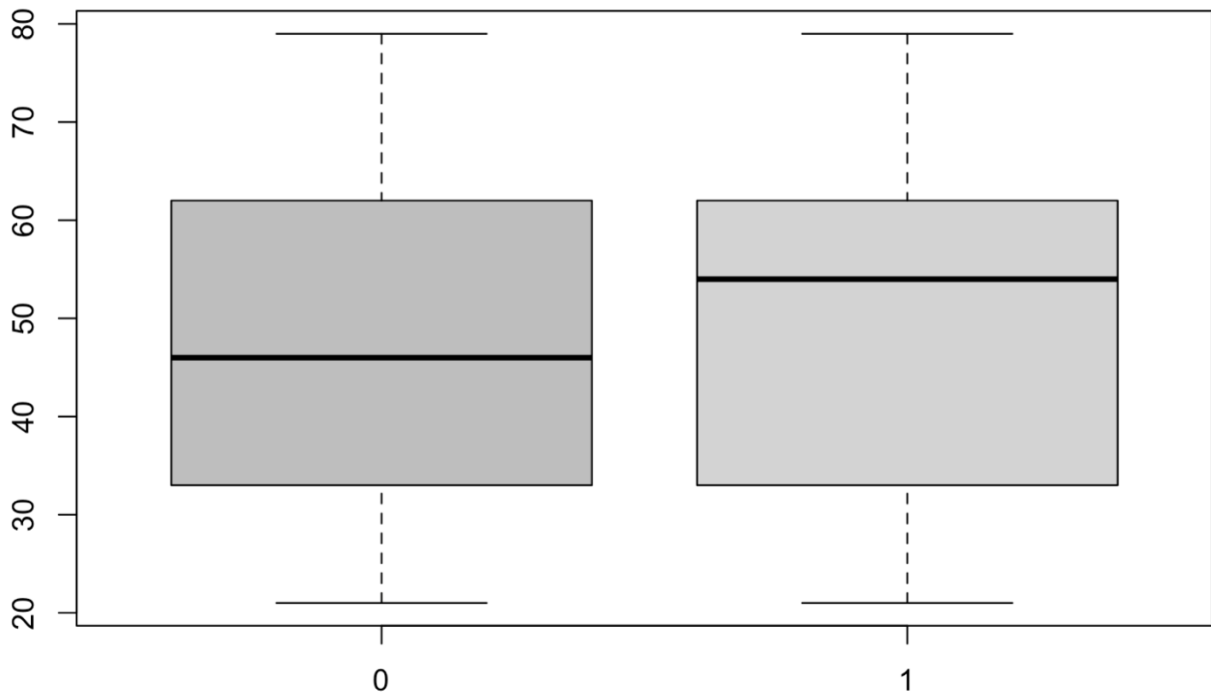

Рис. 3.3. Діаграма розподілу значень за змінною статі відносно риси (e+) тенденції Авеля Л. Сонді

Аналіз за категоріальною змінною стажу роботи відносно риси заперечення (k-), виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.4. Окрім цього, між змінною стажу роботи відносно риси заперечення (k-) було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною стажу роботи відносно риси заперечення (k-), відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною стажу роботи відносно риси заперечення (k-), використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,18$ при $p < 0,05$.

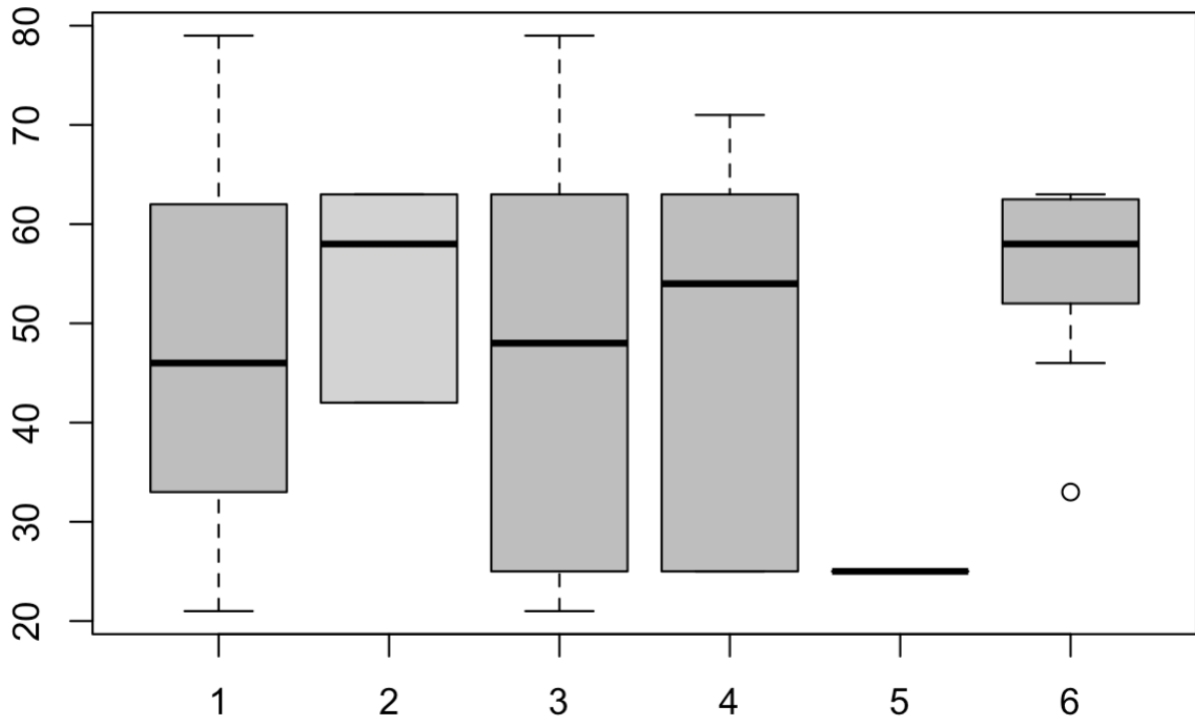

Рис. 3.4. Діаграма розподілу значень відносно стажу роботи та рисою заперечення (k-) за Л. Сонді

Аналіз за категоріальною змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу (h+), виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.5. Окрім цього, між змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу (h+) було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу (h+), відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу (h+), використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,2$ при $p < 0,05$.

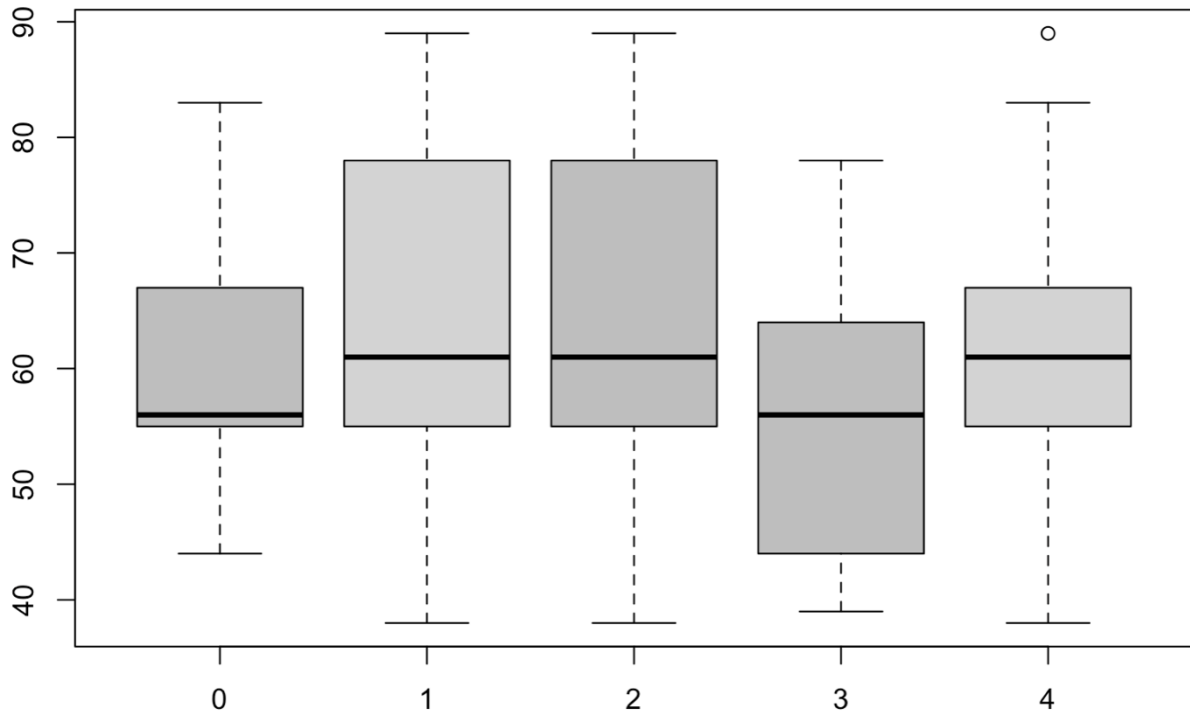

Рис. 3.5. Діаграма розподілу значень за рівнем освіти відносно риси персональної любові та потягу Л. Сонді

Аналіз за категоріальною змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m^+), виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.6. Окрім цього, між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m^+) було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m^+), відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m^+), використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,31$ при $p < 0,05$.

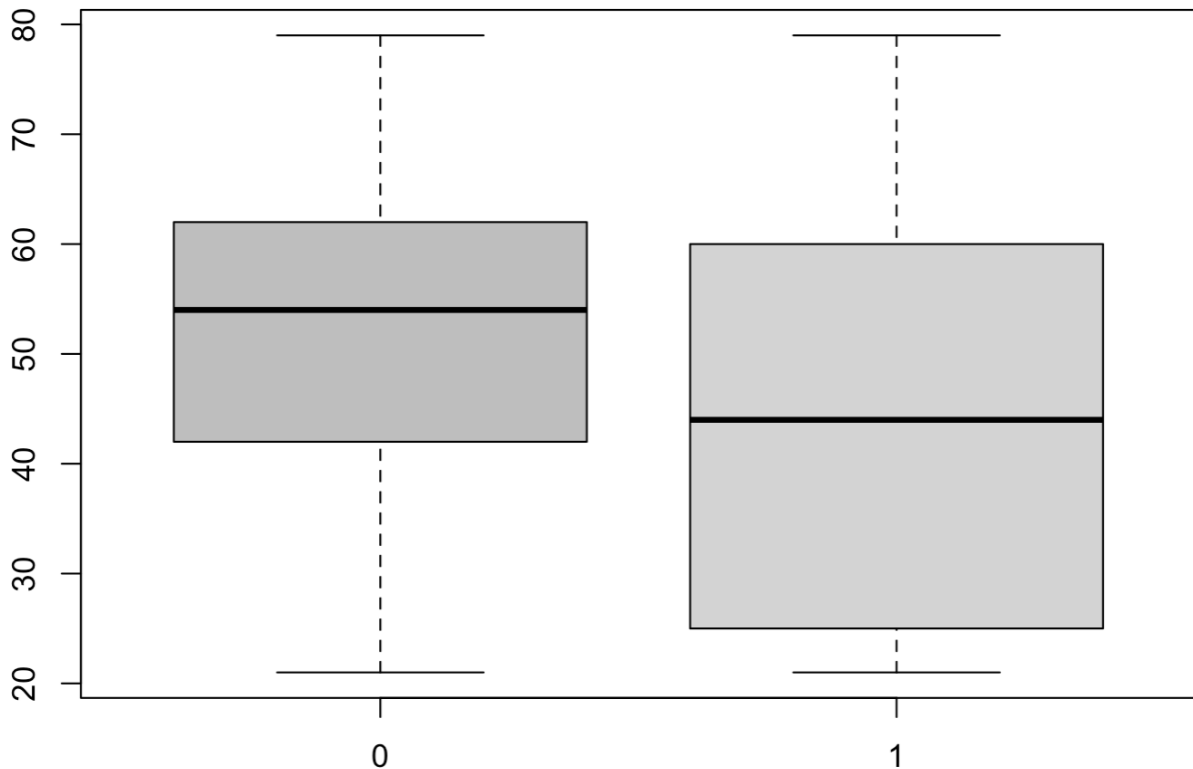

Рис. 3.6. Діаграма розподілу значень між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m+) за Л. Сонді

Аналіз за категоріальною змінною розлучення батьків відносно риси розриву (m-), виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.7. Окрім цього, між змінною розлучення батьків відносно риси розриву (m-) було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною розлучення батьків відносно риси розриву (m-), відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси розриву (m-), використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,22$ при $p < 0,05$.

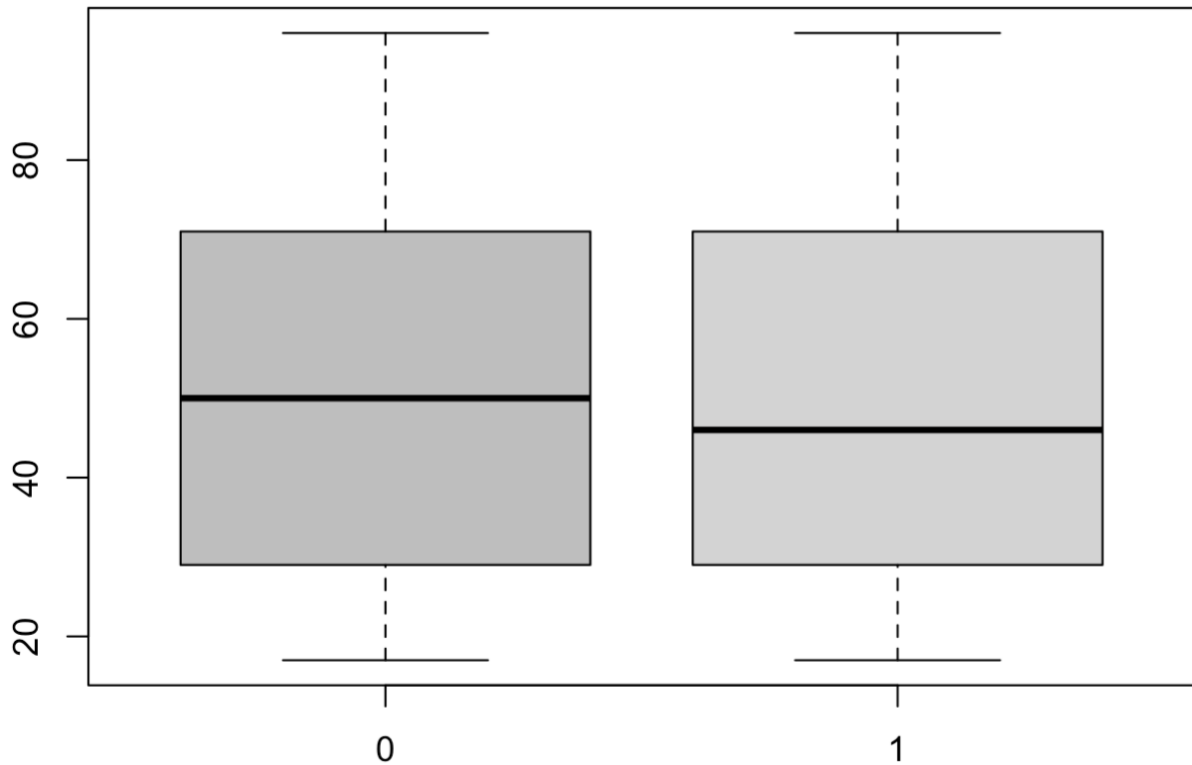

Рис. 3.7. Діаграма розподілу значень за змінною розлучення батьків відносно риси розриву (m-) Л. Сонді

Отже, у цьому підрозділі було досліджено аспект неусвідомлюваних переживань респондентів. Було встановлено, що наявні значимі міжгрупові розбіжності та кореляційні взаємозв'язки між наступними явищами: між змінною віку відносно риси персональної любові та потягу, взаємозв'язок категоріальної змінної статі відносно риси (e+) тенденції Авеля, змінною стажу роботи відносно риси заперечення (k-), взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу (h+), взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m+) та взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси розриву.

3.2. Особливості самооцінки особистості

Дослідження сфери самооцінки проводилося за допомогою використання 16-ти факторного особистісного опитувальника Р. Кеттелла (Форма А). Було проаналізовано всі шкали, та виділено ті, які спрацювали у нашому дослідженні та інтерпретовано отримані особистісні риси із позиції самооцінки. Серед них: замкненість – комунікабельність (афектотімія – сизотімія), конкретне чи абстрактне мислення, емоційна стабільність чи нестабільність (сила або слабкість «Я»), підпорядкованість або домінантність, обережність або необачливість, низька або висока нормативність поведінки (сила або слабкість «над Я»), боязкість або сміливість, суворість або м'якосердя, підозрілість або довірливість, практичність або мрійливість, наївність або проникливість, самовпевненість або схильність до відчуття провини (гіпотимія – гіпертимія), консерватизм або радикалізм (ригідність – гнучкість), конформізм або нонконформізм, низький або високий самоконтроль (контроль бажань – імпульсивність), розслабленість або напруженість).

Отримані дані було проаналізовано відносно ряду соціально-демографічних параметрів: вік, стать, стаж, освіта, сімейний стан, розлучення батьків, вік при розлученні батьків, конфліктність батьківської родини, схожість із батьками. Найпершим чином було проаналізовано розподіл значень описових статистик для загального інтегрального значення за 16-ти факторним особистісним опитувальником Р. Кеттелла (Рисунок 3.8). А саме було проведено аналіз асиметрії, ексцесу, середнього значення, моди, медіани, стандартного відхилення та стандартної похибки. Аналіз розподілу проводився шляхом обчислення критерію Шапіро-Уїлка, який на цей раз дозволив відкинути нульову гіпотезу на користь альтернативної, адже дані не відповідають нормальному розподілу ($p < 0,001$).

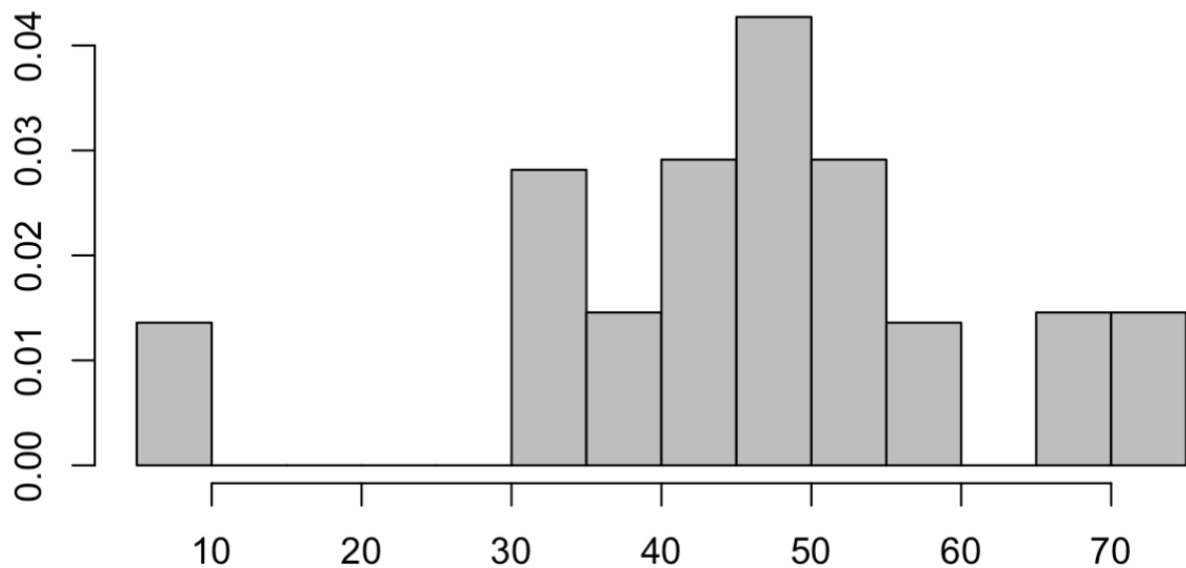

Рис. 3.8. Гістограма розподілу інтегральних значень за 16-факторним особистісним опитувальником Р. Кеттелла

Наступним кроком було створено та описано профіль середньогрупового учасника вибірки за 16-ти факторним особистісним опитувальником Р. Кеттелла (Таблиця 3.2). Розробником опитувальника були надані референтні значення, що складають наступну картину: перша половина балів шкал від 1 до 5.5 оцінюється як низький прояв ознаки, із найнижчим діапазоном від 1 до 3 та найвищим від 8 до 10.

З огляду на це, ми отримали наступну характеристику середньогрупового респондента, в ній домінуючі риси: самоконтроль-імпульсивність, конформізм-нонконформізм, проникливість, висока нормативність поведінки та абстрактне мислення.

Таблиця 3.2.

«Середньогрупові значення за 16-ти факторним особистісним опитувальником Р. Кеттела»

Шкала	Середнє
А – замкненість/комунікабельність	4
В - конкретне/абстрактне мислення	7
С – емоційна стабільність/нестабільність	5
Е - підкріпливість/домінантність	4
Ғ - обережність/необачливість	6
Г - низька/висока нормативність поведінки	8
Н - боязкість/сміливість	3
І - суворість/м'якосердя	4
Л - підозрліість/довірливість	4
М - практичність/мрійливість	5
Н - наївність/проникливість	7
О - самовпевненість/провина	4
Q1 - консерватизм/радикалізм	5
Q2 - конформізм/нонконформізм	7
Q3 - самоконтроль/імпульсивність	9
Q4 - розслабленість/напруга	4

Далі було виконано аналіз для кожної риси відносно соціально-демографічних (категоріальних) параметрів, зібраних із анкети.

Аналіз за категоріальною змінною статі відносно риси комунікабельності, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.9. Окрім цього, між змінною статі відносно риси комунікабельності було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною статі відносно риси комунікабельності, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити

обернений значимий взаємозв'язок між змінною статі відносно риси комунікабельності, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = -0,21$ при $p < 0,05$.

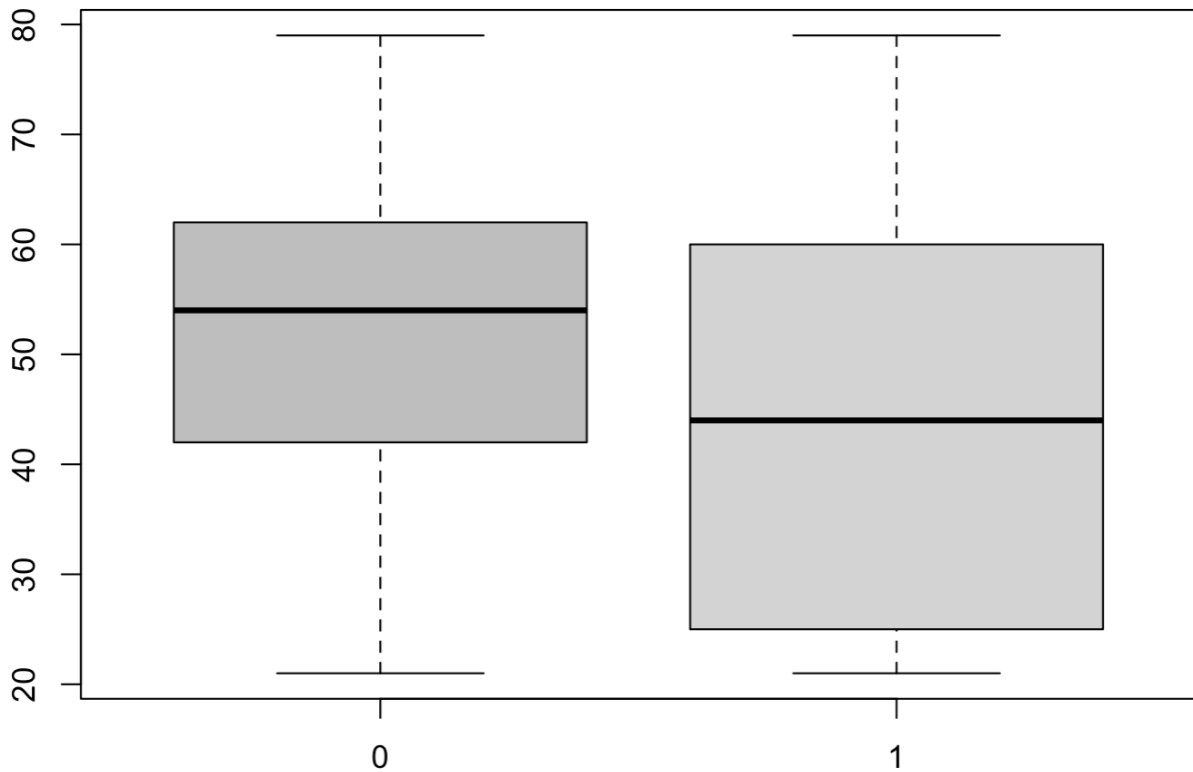

Рис. 3.9. Діаграма розподілу значень змінної статі відносно риси комунікабельності (0 – жінка; 1 – чоловік)

Аналіз за категоріальною змінною сімейного стану відносно риси довірливості, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.10. Окрім цього, між змінною сімейного стану відносно риси довірливості було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною сімейного стану відносно риси довірливості, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною сімейного стану

відносно риси довірливості, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,2$ при $p < 0,05$.

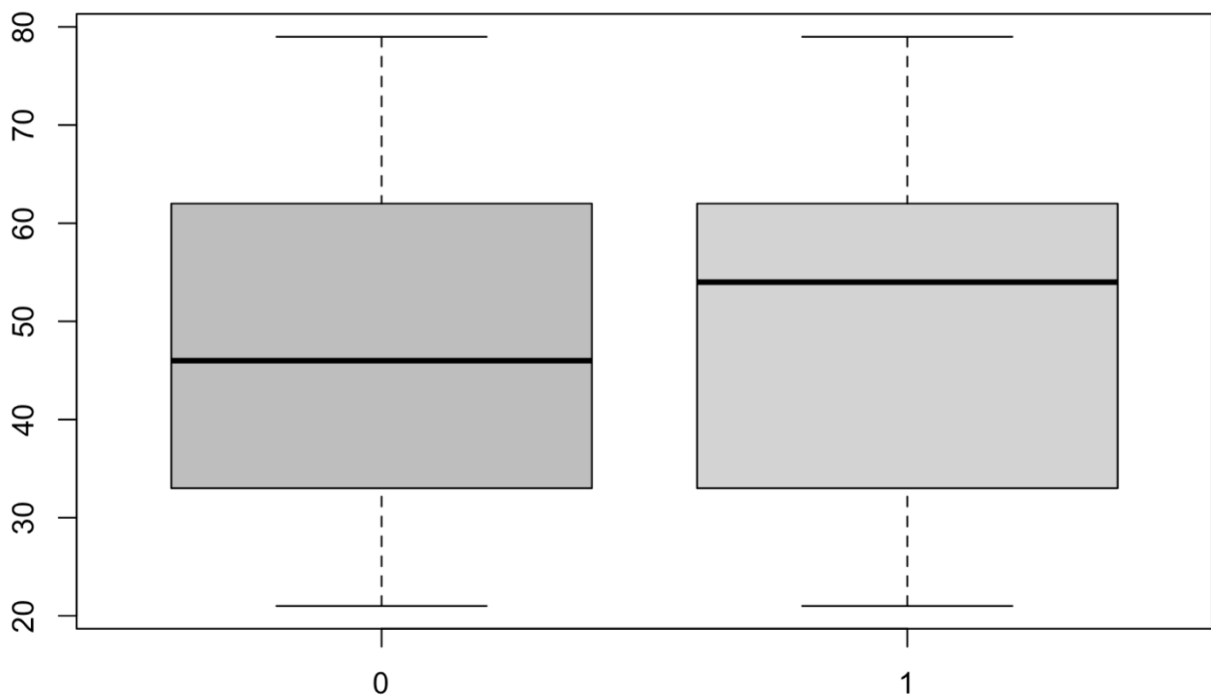

Рис. 3.10. Діаграма розподілу значень за змінною сімейного стану відносно риси довірливості

Аналіз за категоріальною змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.11. Окрім цього, між змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,15$, при $p < 0,05$.

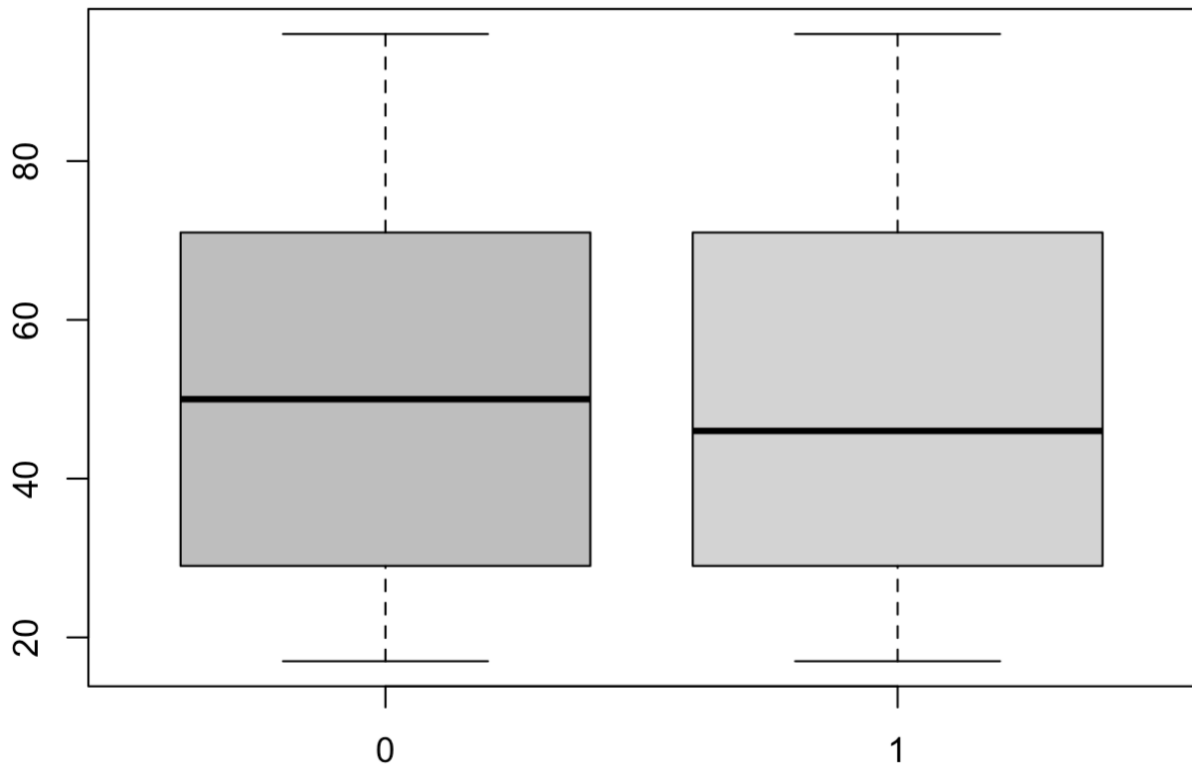

Рис. 3.11. Діаграма розподілу значень відносно розлучення батьків та риси емоційної нестабільності

Аналіз за категоріальною змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.12. Окрім цього, між змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий обернений взаємозв'язок між змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = -0,31$ при $p < 0,05$.

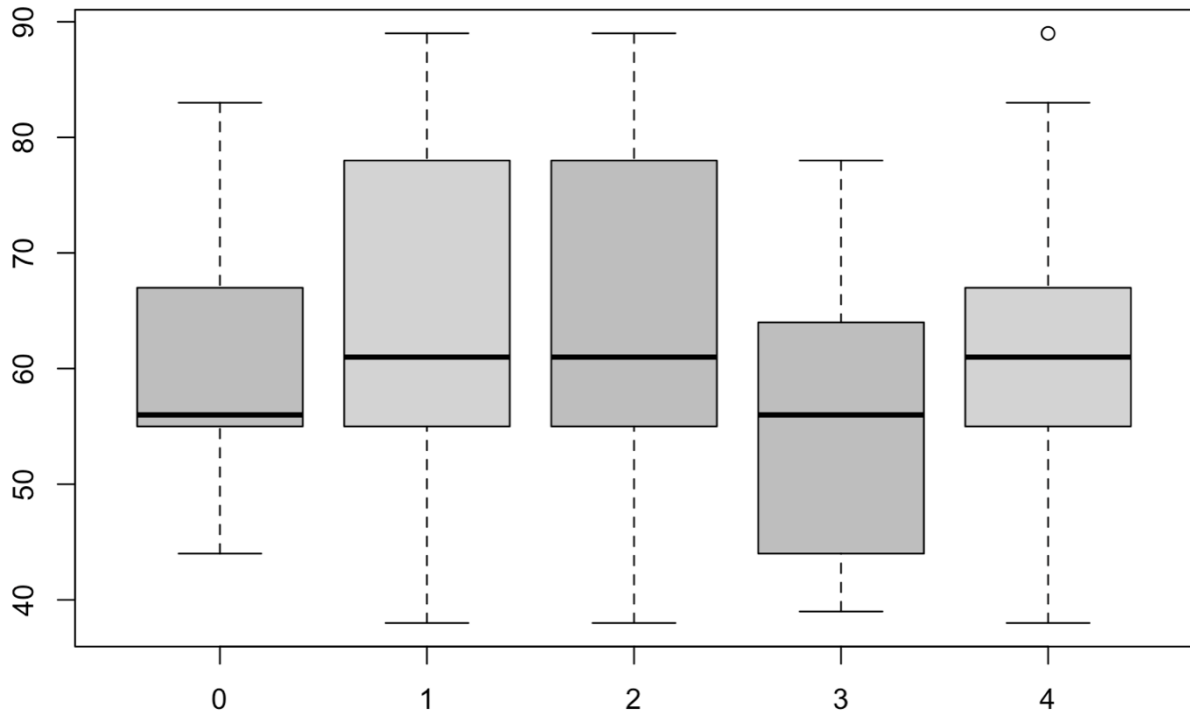

Рис. 3.12. Діаграма розподілу значень між віком при розлученні батьків відносно риси провини

Аналіз за категоріальною змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.13. Окрім цього, між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,28$ при $p < 0,05$.

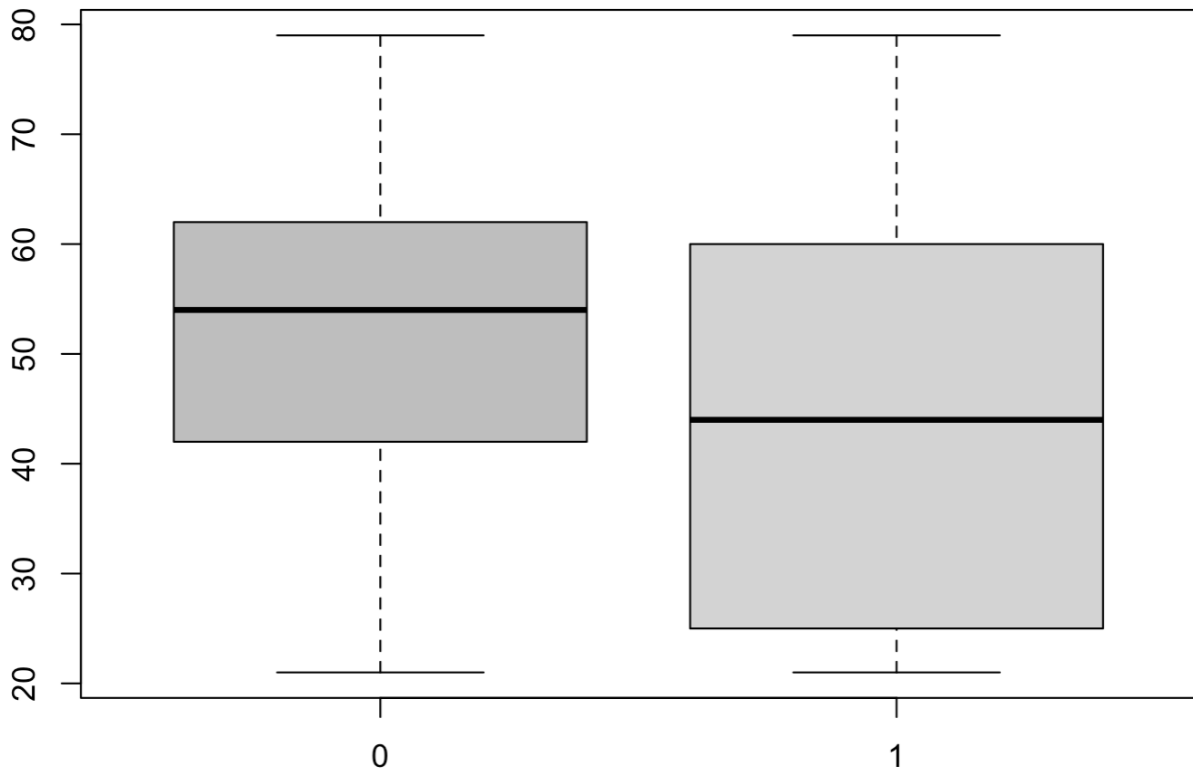

Рис. 3.13. Діаграма розподілу значень між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності

Аналіз за категоріальною змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.14. Окрім цього, між змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,14$ при $p < 0,05$.

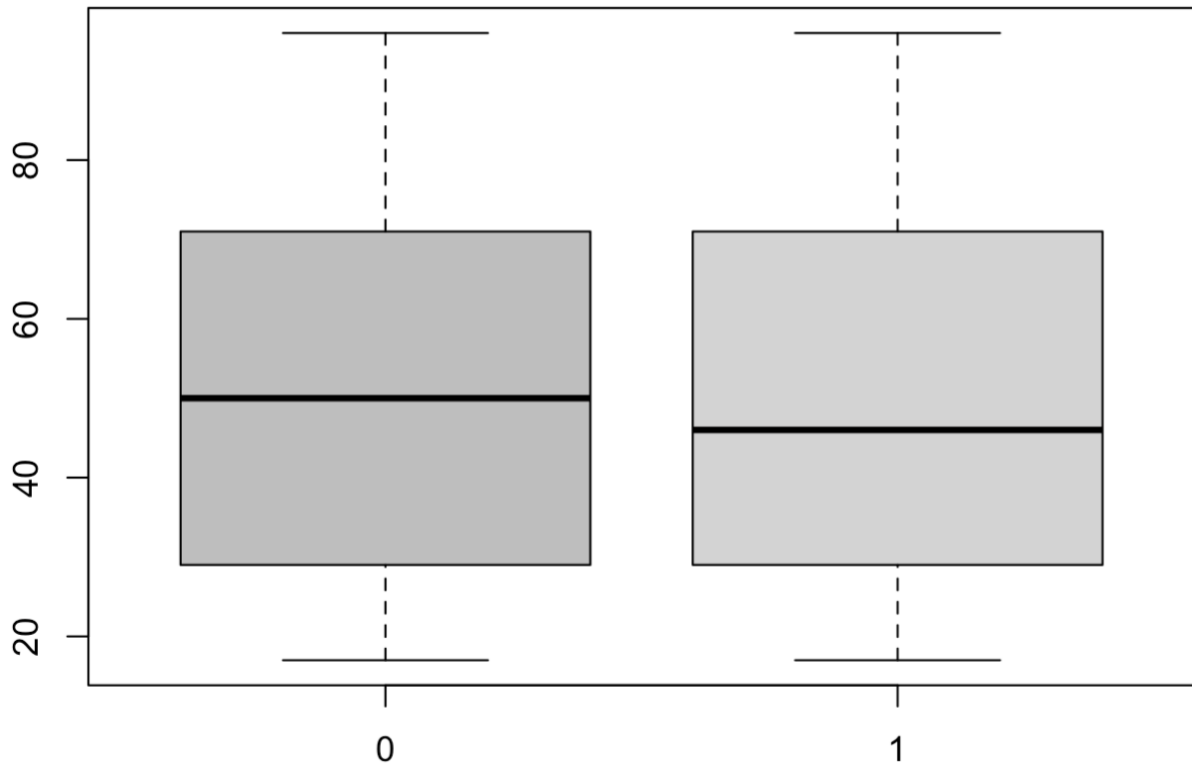

Рис. 3.14. Діаграма розподілу значень за змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму

Отже, у цьому підрозділі було досліджено аспекти самооцінки особистості з позиції особистісних особливостей. Було визначено характеристику середньогрупового респондента, в ній домінуючі риси: самоконтроль-імпульсивність, конформізм-нонконформізм, проникливість, висока нормативність поведінки та абстрактне мислення. Було встановлено, що наявні наступні взаємозв'язки: обернений значимий взаємозв'язок між змінною статі відносно риси комунікабельності, взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси довірливості, взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності, обернений взаємозв'язок між змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини, взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності та взаємозв'язок між змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму.

3.3. Особливості спрямованості особистості

Дослідження сфери спрямованості особистості проводилося за допомогою використання опитувальника «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери.

Було взято для аналізу шкали, що відображають основні фактори: спрямованості на себе, спрямованості та взаємодію та спрямованості на результат.

Отримані дані було проаналізовано відносно ряду соціально-демографічних параметрів: вік, стать, стаж, освіта, сімейний стан, розлучення батьків, вік при розлученні батьків, конфліктність батьківської родини, схожість із батьками. Найпершим чином було проаналізовано розподіл значень описових статистик для загального інтегрального розподілу за опитувальником «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери (Рисунок 3.1).

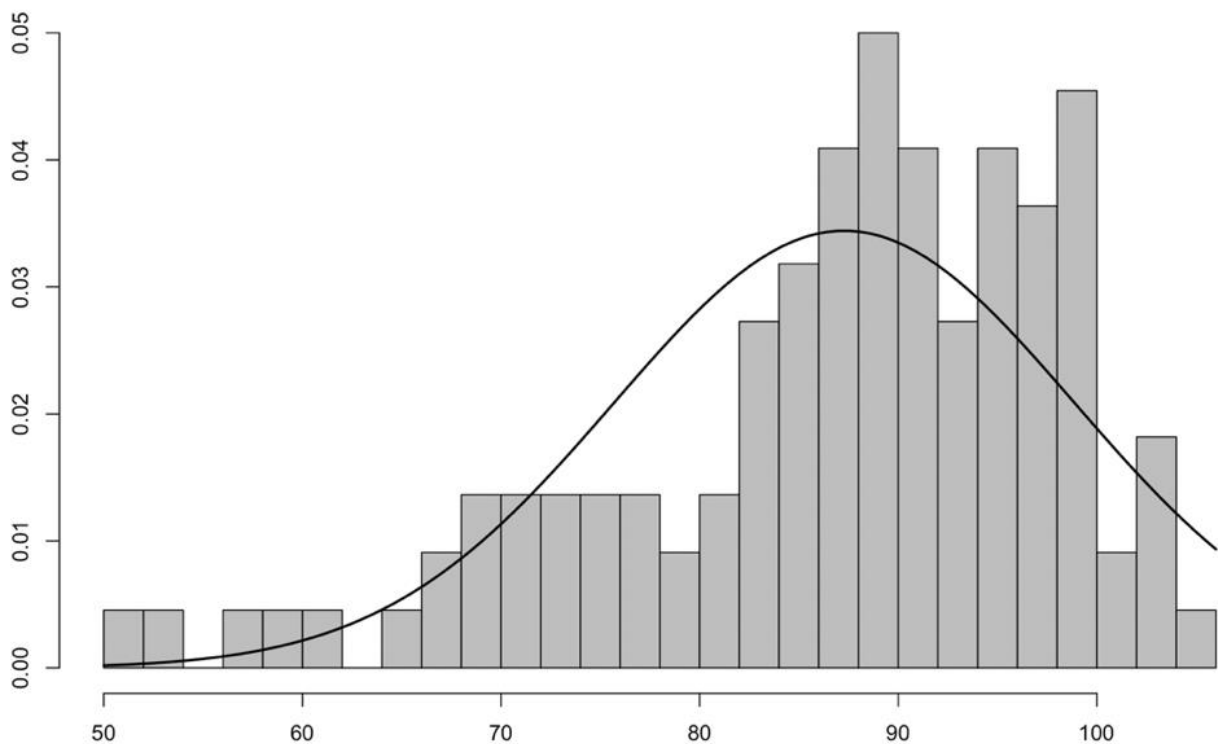

Рис. 3.15. Гістограма розподілу інтегральних значень за опитувальником спрямованості

Було проведено аналіз асиметрії, ексцесу, середнього значення, моди, медіани, стандартного відхилення та стандартної похибки. Аналіз розподілу проводився шляхом обчислення критерію Шапіро-Уїлка, який на цей раз дозволив відкинути нульову гіпотезу на користь альтернативної, адже дані не відповідають нормальному розподілу ($p < 0,001$).

Наступним кроком було створено та описано профіль середньогрупового учасника вибірки за опитувальником «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери (Таблиця 3.3). Розробником опитувальника були надані референтні значення, що складають наступну картину: Цей показник і характеризує рівень вираженості даного виду спрямованості. Загальна сума всіх балів за трьома видами спрямованості повинна дорівнювати 90. З огляду на це, ми отримали наступну характеристику середньогрупового респондента, в ній домінуючі риси: спрямованості на результат, на другому місці спрямованість на себе і на останньому спрямованість на взаємодію.

Таблиця 3.3.

«Середньогрупові значення за видами спрямованості»

Спрямованість:	Середнє значення
На себе	29,79
На результат	33,11
На взаємодію	27,1
Інтегральний	90

Далі було виконано аналіз для кожної риси спрямованості відносно соціально-демографічних (категоріальних) даних, зібраних із анкети.

Аналіз за категоріальною змінною віку відносно спрямованості на результат, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.16. Окрім цього, між змінною віку відносно спрямованості на результат було

встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною віку відносно спрямованості на результат, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною віку відносно спрямованості на результат, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,21$ при $p < 0,05$.

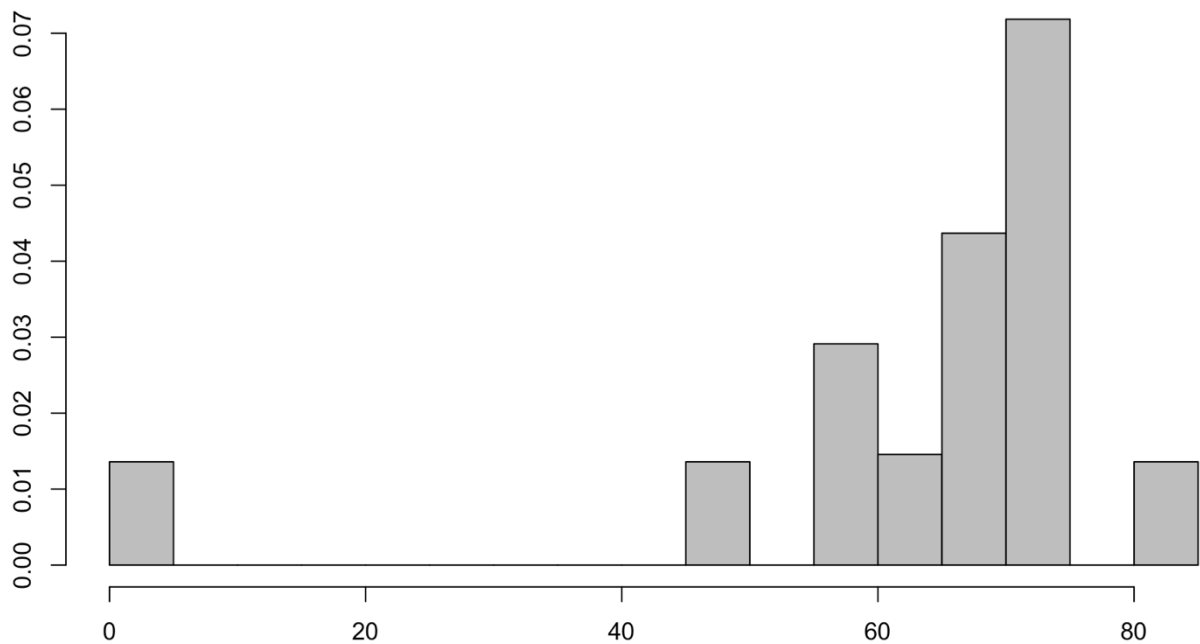

Рис. 3.16. Діаграма розподілу значень відносно віку та спрямованості на результат

Аналіз за категоріальною змінною статі відносно спрямованості на себе, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.17. Окрім цього, між змінною в статі відносно спрямованості на себе було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між статі відносно

спрямованості на себе, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною статі відносно спрямованості на себе, що означає, що чоловікам більше притаманна спрямованість на себе, аніж жінкам, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,19$ при $p < 0,05$.

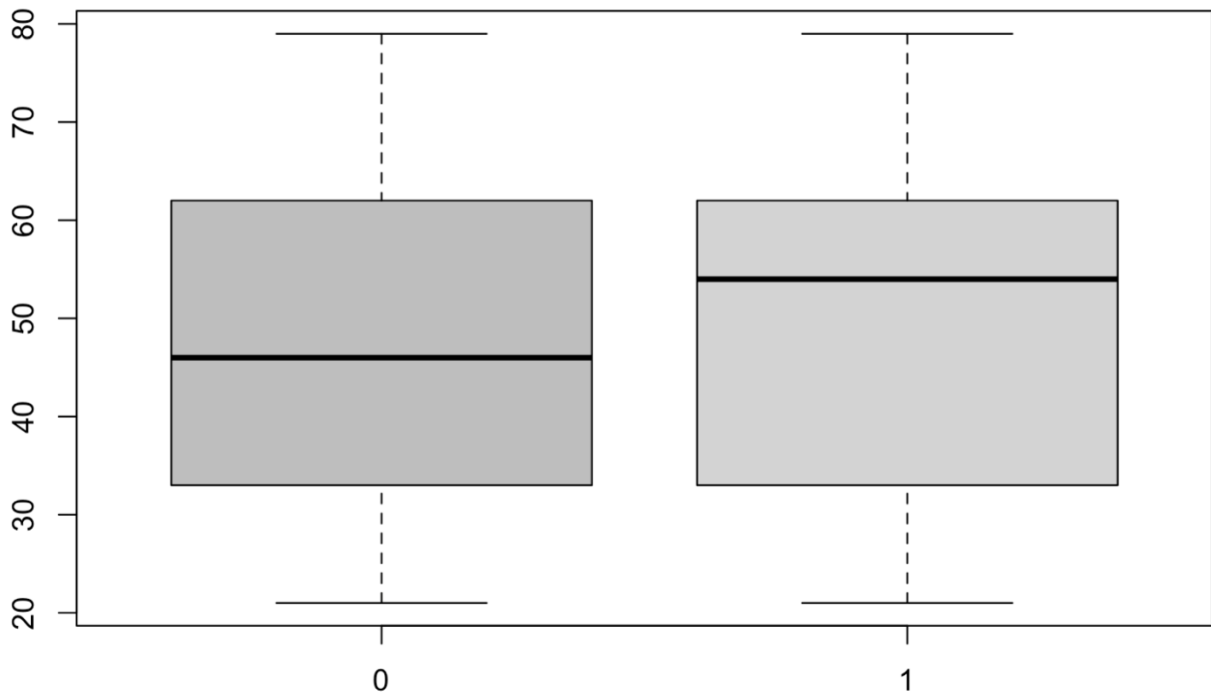

Рис. 3.17. Діаграма розподілу значень за змінною статі відносно спрямованості на себе

Аналіз за категоріальною змінною стажу роботи відносно спрямованості на результат, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.18. Окрім цього, між змінною стажу роботи відносно спрямованості на результат було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною стажу роботи відносно спрямованості на результат, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний

аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною стажу роботи відносно спрямованості на результат, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,11$ при $p < 0,05$.

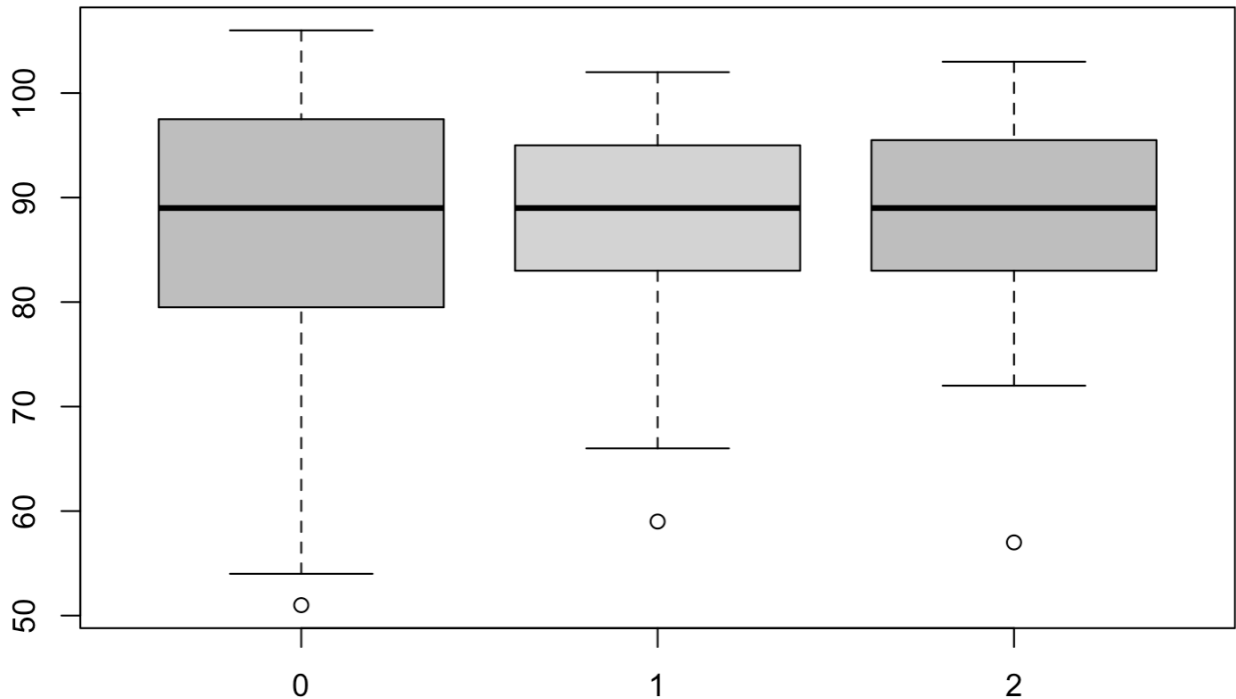

Рис. 3.18. Діаграма розподілу значень стажу роботи відносно спрямованості на результат

Аналіз за категоріальною змінною рівня освіти відносно спрямованості на взаємодію, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.19. Окрім цього, між змінною рівня освіти відносно спрямованості на взаємодію було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною рівня освіти відносно спрямованості на взаємодію, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно спрямованості на взаємодію, використовуючи критерій

непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,2$ при $p < 0,05$.

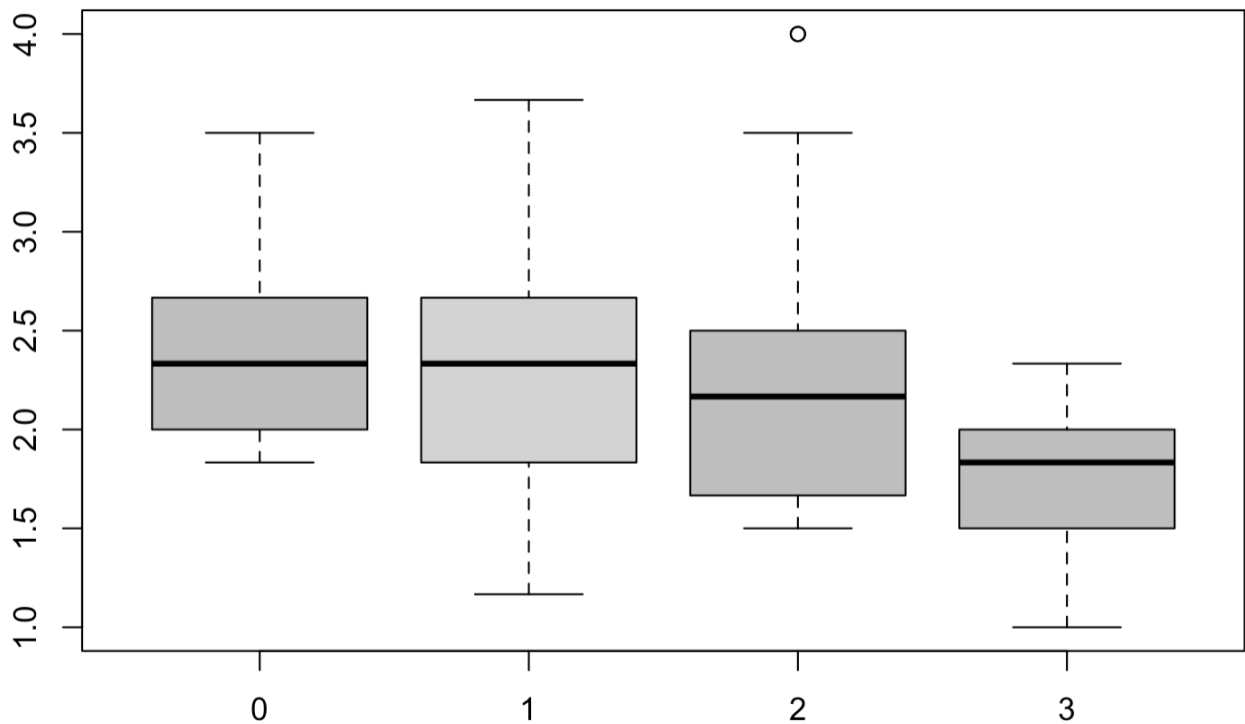

Рис. 3.19. Діаграма розподілу значень за рівнем освіти відносно спрямованості на взаємодію

Аналіз за категоріальною змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.20. Окрім цього, між змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,27$ при $p < 0,05$.

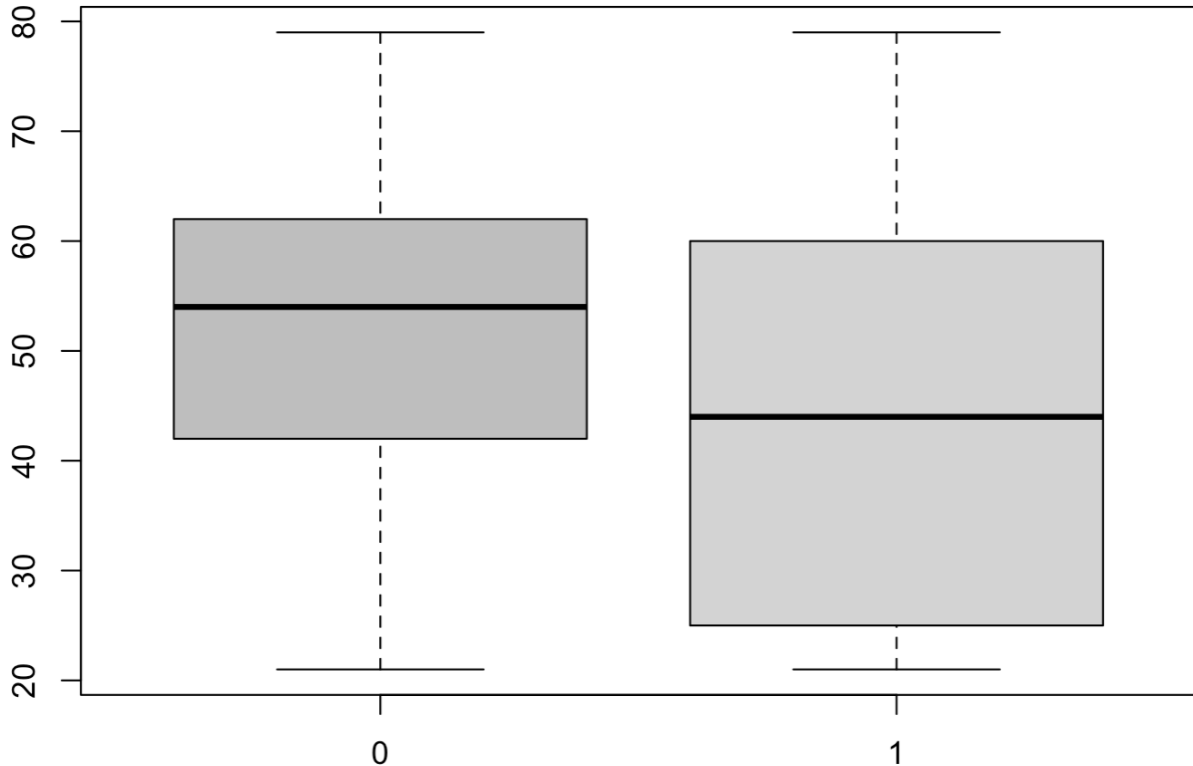

Рис. 3.20. Діаграма розподілу значень між змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію

Аналіз за категоріальною змінною конфліктність батьківської родини, відносно спрямованості на взаємодію, виявив наступні взаємозв'язки, що продемонстровані на Рисунку 3.21. Окрім цього, між змінною конфліктність батьківської родини, відносно спрямованості на взаємодію було встановлено значимі міжгрупові розбіжності за критерієм Краскала-Уолеса (непараметрична статистика для непарних порівнянь) на рівні $p < 0,05$. Це означає, що слід прийняти альтернативну гіпотезу про наявність зв'язку між змінною конфліктність батьківської родини, відносно спрямованості на взаємодію, відкинувши нульову. Також, для цього явища було проведено кореляційний аналіз, що дозволив встановити значимий взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини, відносно спрямованості на взаємодію, використовуючи критерій непараметричної статистики Спірмена на рівні $r = 0,12$ при $p < 0,05$.

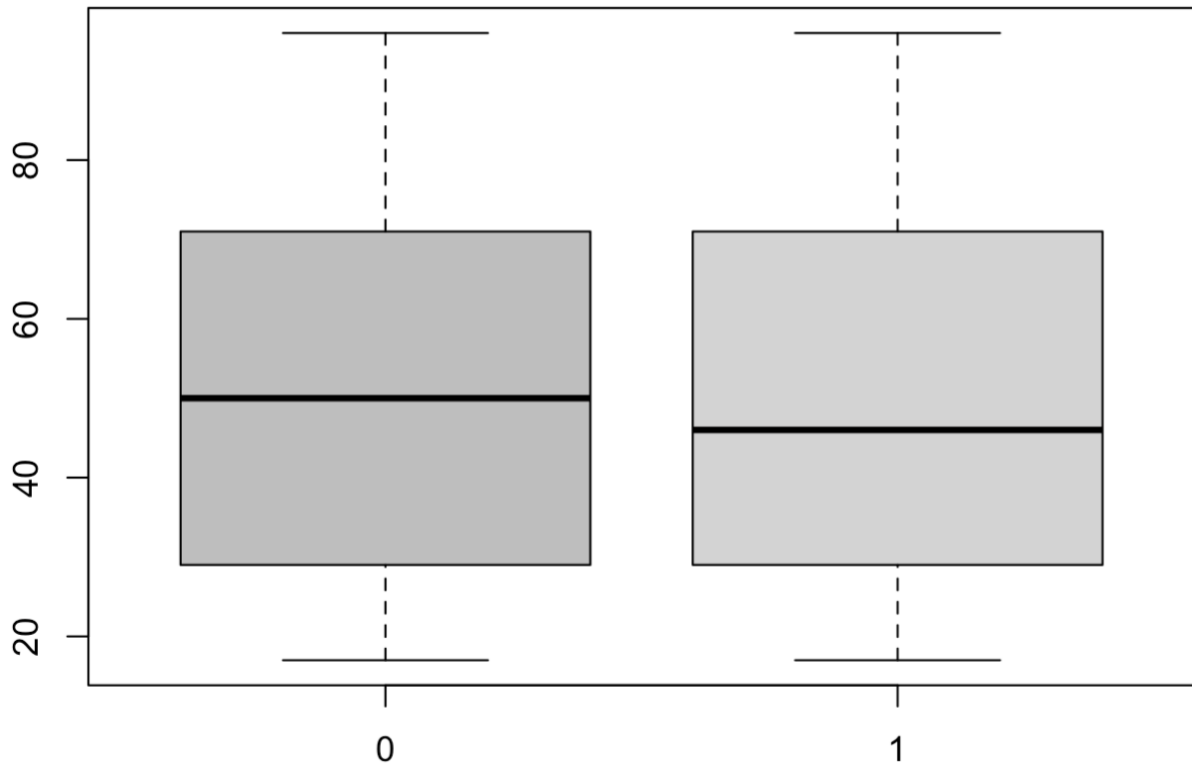

Рис. 3.21. Діаграма розподілу значень за змінною конфліктність батьківської родини відносно спрямованості на взаємодію

Отже, у цьому підрозділі було досліджено аспекти спрямованості особистості та проведено кореляційний і міжгруповий порівняльні аналізи. За результатами емпіричного дослідження, було визначено характеристику середньогрупового респондента, в якій домінуючі риси: спрямованості на результат, на другому місці спрямованість на себе і на останньому спрямованість на взаємодію. Було встановлено, що наявний взаємозв'язок між змінною віку відносно спрямованості на результат, взаємозв'язок між змінною статі відносно спрямованості на себе, що означає, що чоловікам більше притаманна спрямованість на себе, аніж жінкам. Також було виявлено, що наявний взаємозв'язок між змінною стажу роботи відносно спрямованості на результат, взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно спрямованості на взаємодію взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію

та взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини, відносно спрямованості на взаємодію.

Висновки до третього розділу

Отже, у третьому розділі було емпірично досліджено та зроблено статистичний аналіз даних по різних аспектах неусвідомлюваних переживань, аспектах самооцінки та спрямованості особистості респондентів. Було встановлено, що наявні значимі міжгрупові розбіжності та кореляційні взаємозв'язки між наступними явищами: між змінною віку відносно риси персональної любові та потягу, взаємозв'язок категоріальної змінної статі відносно риси (e+) тенденції Авеля, змінною стажу роботи відносно риси заперечення (k-), взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу (h+), взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m+) та взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси розриву.

У аспекті самооцінки особистості з позиції особистісних особливостей, було визначено характеристику середньогрупового респондента, в ній домінуючі риси: самоконтроль-імпульсивність, конформізм-нонконформізм, проникливість, висока нормативність поведінки та абстрактне мислення. Було встановлено, що наявні наступні взаємозв'язки: обернений значимий взаємозв'язок між змінною статі відносно риси комунікабельності, взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси довірливості, взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності, обернений взаємозв'язок між змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини, взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності та взаємозв'язок між змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму.

У аспекті спрямованості особистості проведено кореляційний і міжгруповий порівняльний аналізи. За результатами емпіричного дослідження, було визначено характеристику середньогрупового респондента, в якій домінуючі риси: спрямованості на результат, на другому місці спрямованість на себе і на останньому спрямованість на взаємодію. Було встановлено, що наявний взаємозв'язок між змінною віку відносно спрямованості на результат, взаємозв'язок між змінною статі відносно спрямованості на себе, що означає, що чоловікам більше притаманна спрямованість на себе, аніж жінкам. Також було виявлено, що наявний взаємозв'язок між змінною стажу роботи відносно спрямованості на результат, взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно спрямованості на взаємодію взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію та взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини, відносно спрямованості на взаємодію.

ВИСНОВКИ

1. Проведено теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості. Отже, у першому розділі роботи було проведено теоретичний аналіз несвідомих чинників особистості. Окрім цього було розкрито питання психології спрямованості та самооцінки із позиції несвідомого. Також проведено теоретичний аналіз проблем психології спрямованості та самооцінки. Детально описано досліджувані конструкти у вигляді несвідомих аспектів спрямованості особистості, які досліджуватимуться за допомогою використаного методичного інструментарію.
2. Створено план емпіричного дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості та надано повну інформацію по використанню та інтерпретації використаного методичного інструментарію. Також проведено попередній аналіз соціально-демографічних параметрів вибірки із визначенням його процентного співвідношення для більш детального розуміння стану респондентів, що приймали участь у дослідженні. Описано детальну процедуру організації емпіричного дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань особистості. Наведено приклади усіх пунктів анкети для збору соціально-демографічних даних із процентним розподілом відповідей на них, що дозволить маніпулювати далі категоріальними змінними. Окрім цього, визначено методичний інструментарій для проведення емпіричної частини дослідження, обґрунтування якого наведено далі у наступному підрозділі. В основу дослідження особливостей самооцінки та неусвідомлюваних переживань лягли такі методи дослідження: метод портретних виборів Л. Сонді у модифікації Л.М. Собчик, опитувальник «Спрямованість особистості» В. Смекала і М. Кучери та 16-ти факторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла (Форма А), за допомогою якого оцінювалася самооцінка респондентів. Структура нашого дослідження цих сфер полягає у розгляді їх із позицій спрямованості особистості, особистісних чинників самооцінки та

неусвідомлених потягів. Детальніше ці аспекти було розбито на субшкали за відповідними опитувальниками, що вимірюють: спрямованість на себе, на взаємодію та на результат; персональну любов – гуманізм, садизм – мазохізм, прив'язаності/розриву; та самооцінку за особистісними характеристиками, конкретне чи абстрактне мислення, емоційна стабільність чи нестабільність, підпорядкованість або домінантність, обережність або необачливість, низька або висока нормативність поведінки, боязкість або сміливість, суворість або м'якосердя, підозрілість або довірливість, практичність або мрійливість, наївність або проникливість, самовпевненість, консерватизм або радикалізм, конформізм або нонконформізм, низький або високий самоконтроль.

3. Досліджено особливості несвідомих переживань особистості. У аспекті неусвідомлюваних переживань респондентів, було виявлено, що наявні значимі міжгрупові розбіжності та кореляційні взаємозв'язки між наступними явищами: між змінною віку відносно риси персональної любові та потягу, взаємозв'язок категоріальної змінної статі відносно риси (e+) тенденції Авеля, змінною стажу роботи відносно риси заперечення (k-), взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно риси персональної любові та потягу (h+), взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси прив'язаності (m+) та взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси розриву.

4. Емпірично досліджено особливості самооцінки особистості. У аспекті самооцінки особистості з позиції особистісних особливостей, було встановлено характеристику середньогрупового респондента, в ній домінуючі риси: самоконтроль-імпульсивність, конформізм-нонконформізм, проникливість, висока нормативність поведінки та абстрактне мислення. Було встановлено, що наявні наступні взаємозв'язки: обернений значимий взаємозв'язок між змінною статі відносно риси комунікабельності, взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно риси довірливості, взаємозв'язок між змінною розлучення батьків відносно риси емоційної нестабільності, обернений взаємозв'язок між змінною вік при розлученні батьків відносно риси провини,

взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини відносно риси імпульсивності та взаємозв'язок між змінною схожість із батьками відносно риси нонконформізму.

5. Визначено особливості спрямованості особистості. У аспекті спрямованості особистості проведено кореляційний і міжгруповий порівняльні аналізи. За результатами емпіричного дослідження, було визначено характеристику середньогрупового респондента, в якій домінуючі риси: спрямованості на результат, на другому місці спрямованість на себе і на останньому спрямованість на взаємодію. Було встановлено, що наявний взаємозв'язок між змінною віку відносно спрямованості на результат, взаємозв'язок між змінною статі відносно спрямованості на себе, що означає, що чоловікам більше притаманна спрямованість на себе, аніж жінкам. Також було виявлено, що наявний взаємозв'язок між змінною стажу роботи відносно спрямованості на результат, взаємозв'язок між змінною рівня освіти відносно спрямованості на взаємодію, взаємозв'язок між змінною сімейного стану відносно спрямованості на взаємодію та взаємозв'язок між змінною конфліктність батьківської родини, відносно спрямованості на взаємодію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрієв, А.В. "Несвідомі аспекти психічного розвитку: психологічні основи та динаміка". Український психологічний журнал. 2019. Том 14. С. 45–60.
2. Антоненко, О.С. "Самооцінка та її роль у формуванні особистості: український контекст". Психологічні дослідження. 2017. Том 5. С. 112–129.
3. Артеменко, Л.М. "Вплив несвідомих факторів на ментальне здоров'я: українська перспектива". Український журнал медичної психології. 2016. Том 2. С. 76–92.
4. Андрусів, В.П. "Індивідуальні особливості несвідомого сприйняття: українська перспектива". Психологічний вісник. 2018. Том 8. С. 34–48.
5. Антонюк, І.М. "Роль несвідомих механізмів у формуванні самоідентифікації: український аспект". Психологія особистості. 2019. Том 11. С. 89–104.
6. Абрамова, Г.О. "Сучасні дослідження психології несвідомого: теорії та методи". Український психологічний альманах. 2020. Том 3. С. 120–135.
7. Артемчук, О.В. "Формування самооцінки у дітей та підлітків: психолого-педагогічні аспекти". Український педагогічний журнал. 2017. Том 4. С. 55–67.
8. Антонова, Л.І. "Експериментальні підходи до вивчення несвідомих аспектів в психології". Український експериментальний психологічний журнал. 2018. Том 7. С. 23–37.
9. Антончик, С.В. "Невідомі глибини психіки: методологія дослідження в українській психології". Психологічна діагностика. 2019. Том 9. С. 78–94.
10. Андрієнко, І.О. "Самосвідомість та самооцінка особистості в умовах сучасного українського суспільства". Український соціальний журнал. 2016. Том 1. С. 43–58.
11. Білозерська, І.І. "Багатовимірність психології несвідомого: методологічні виклики". Український психологічний журнал. 2017. Том 12. С. 56–71.
12. Буряк, А.О. "Взаємозв'язок несвідомих процесів та адаптації в

- українському контексті". Журнал прикладної психології. 2019. Том 4. С. 89–104.
13. Бойко, Л.М. "Біопсихосоціальні аспекти формування самооцінки в українській педагогіці". Український педагогічний альманах. 2018. Том 7. С. 45–60.
14. Бондаренко, В.А. "Бар'єри розвитку самоідентифікації: психологічний аналіз". Український психологічний альманах. 2020. Том 2. С. 34–48.
15. Броваренко, Н.П. "Багаторівневість несвідомих факторів у психічному розвитку: український аспект". Психологічний вісник. 2016. Том 9. С. 112–129.
16. Баранов, І.М. "Біокогнітивні підходи до аналізу самооцінки в українській психології". Психологічні дослідження. 2017. Том 8. С. 76–92.
17. Березовська, О.С. "Бар'єри розвитку емоційної самосвідомості: українська перспектива". Журнал психоемоційного здоров'я. 2019. Том 5. С. 23–37.
18. Булгакова, М.А. "Бар'єри міжособистісної взаємодії та їх вплив на психічне здоров'я". Український журнал медичної психології. 2018. Том 6. С. 67–81.
19. Богдан, В.І. "Біографічні аспекти формування самооцінки: український підхід". Психологія розвитку. 2020. Том 4. С. 120–135.
20. Барановська, Г.О. "Бар'єри психологічної адаптації у сучасному українському суспільстві". Український соціальний журнал. 2017. Том 3. С. 56–71.
21. Василевська, Л.П. "Вплив вірусів невідомих чинників на психіку: українська перспектива". Журнал психіатрії та медичної психології. 2019. С. 45–60.
22. Воронов, С.М. "Відображення несвідомих процесів у висловлюваннях пацієнтів: лінгвістичний аналіз". Український журнал прикладної лінгвістики. 2018. С. 112–129.
23. Волянська, Г.А. "Взаємозв'язок самооцінки та формування інтерперсональних стосунків: українська перспектива". Психологія міжособистісних відносин. 2020. С. 89–104.

24. Волкова, О.І. "Виявлення несвідомих факторів в роботі психотерапевта: практичні аспекти". Український журнал психотерапії. 2017. С. 34–48.
25. Васильєв, І.В. "Вплив несвідомих стереотипів на прийняття рішень: українська психологічна реальність". Психологія прийняття рішень. 2019. С. 45–60.
26. Верещак, Н.І. "Визначення факторів, які впливають на формування самоідентифікації: український погляд". Журнал психології особистості. 2018. С. 76–92.
27. Володимиров, С.П. "Втілення несвідомих мотивацій у творчості: українська перспектива". Український культурологічний журнал. 2020. С. 23–37.
28. Вишневська, О.О. "Вплив несвідомих уявлень на соціальну адаптацію: психосоціальний аспект". Психологія соціальної роботи. 2016. С. 112–129.
29. Верба, М.А. "Взаємозв'язок несвідомих конфліктів із стресовими ситуаціями: українська перспектива". Журнал стресології. 2017. С. 76–92.
30. Волков, І.І. "Вивчення взаємозв'язку несвідомих процесів та особистісних характеристик: український аспект". Психологія особистості в сучасному світі. 2019. С. 34–48. Top of Form
31. Гончаренко, О.С. "Гендерні аспекти формування несвідомих стереотипів: українська перспектива". Гендерна психологія. 2018. С. 45–60.
32. Гладкова, Л.П. "Гуманітарні виміри вивчення несвідомого: український контекст". Гуманітарний журнал. 2019. С. 112–129.
33. Гриневич, В.М. "Гене́за та динаміка несвідомих процесів у ранньому дитинстві: українська перспектива". Гуманітарна психологія. 2017. С. 76–92.
34. Григорчук, Н.І. "Глибини психіки: психоаналітичний підхід до дослідження несвідомого". Глобальна психіатрія та психотерапія. 2016. С. 34–48.
35. Гайдай, Т.О. "Гендерні аспекти вивчення несвідомих факторів в інтернет-комунікації: українська реальність". Гендерні комунікації. 2018. С. 23–37.
36. Головченко, Л.В. "Гуманістичні та екзистенціальні аспекти несвідомого: український вимір". Гуманітарний альманах. 2020. С. 76–92.

37. Горбач, М.А. "Генофонд і психологія: взаємозв'язок у генетичному дослідженні несвідомого". Генетика і психіка. 2019. С. 45–60.
38. Грек, І.В. "Герменевтичні аспекти вивчення несвідомого в контексті соціокультурних трансформацій: український погляд". Герменевтика і психологія. 2017. С. 112–129.
39. Гребень, С.П. "Геостратегічні виміри несвідомого в сучасному світі: українська перспектива". Глобальна психологія. 2018. С. 34–48.
40. Гайдаєнко, О.І. "Гіпноз як метод вивчення несвідомого: психотерапевтичний вимір". Гіпноз та психотерапія. 2016. С. 23–37.
41. Новікова, І.А. "Національні особливості несвідомих механізмів українців: психологічний аналіз". Науковий вісник психології. 2017. С. 45–60.
42. Нестеренко, В.О. "Нейрофізіологічні основи несвідомого в українському контексті". Нейропсихологія та нейропсихіатрія. 2018. С. 112–129.
43. Нікітіна, Т.І. "Нормативні аспекти дослідження несвідомих процесів у сучасному українському суспільстві". Наукові записки психологічного факультету. 2019. С. 76–92.
44. Ніколенко, І.Г. "Нормативні аспекти самооцінки в українському педагогічному вимірі". Науковий педагогічний журнал. 2020. С. 34–48.
45. Носенко, Л.М. "Новітні підходи до вивчення несвідомого в українській психології". Науковий огляд. 2016. С. 23–37.
46. Нечитайло, С.П. "Нігілістичні та екзистенціальні виміри несвідомого в українському мистецтві". Науковий огляд. 2017. С. 45–60.
47. Недашківська, О.А. "Навчання та розвиток дитини у вимірах несвідомого: українська педагогічна перспектива". Науковий педагогічний альманах. 2018. С. 112–129.
48. Найдьонов, Г.О. "Наукові дебати щодо ролі несвідомих факторів у психічному розвитку: українська перспектива". Науковий дискурс. 2019. С. 76–92.
49. Недашковська, В.І. "Невідомі глибини психіки: методологічні аспекти українського дослідження". Науковий огляд. 2020. С. 34–48.

50. Назарчук, С.М. "Нормативні виміри вивчення несвідомого в українському психологічному дискурсі". Науковий вісник психології і педагогіки. 2016. С. 23–37.
51. Тимошенко, О.І. "Трансперсональні аспекти вивчення несвідомих процесів: українська перспектива". Трансперсональна психологія. 2017. С. 45–60.
52. Терещенко, С.М. "Типологія та динаміка несвідомих конфліктів: український вимір". Теоретичні дослідження психології. 2018. С. 112–129.
53. Ткаченко, В.А. "Трансцендентні аспекти несвідомого в сучасній українській психології". Теорія і практика психології. 2019. С. 76–92.
54. Третьякова, І.П. "Теоретичні засади вивчення несвідомих механізмів у педагогіці: український погляд". Теоретичні основи освіти. 2020. С. 34–48.
55. Трофименко, Г.О. "Трансперсональні аспекти несвідомого в українському психотерапевтичному процесі". Трансперсональна психотерапія. 2016. С. 23–37.
56. Ткач, М.В. "Техніки дослідження несвідомих процесів у психотерапії: український вимір". Техніки психологічного дослідження. 2017. С. 45–60.
57. Терещенко, Г.В. "Теоретичні аспекти несвідомих факторів у формуванні мовленнєвої компетентності: українська перспектива". Теорія мовленнєвої освіти. 2018. С. 112–129.
58. Тимченко, І.О. "Трансформація несвідомих мотивацій у соціально-психологічному консультуванні: українська реальність". Теорія і практика соціальної роботи. 2019. С. 76–92.
59. Тихоненко, Н.О. "Трансперсональні підходи до розкриття несвідомих вимірів особистості: український погляд". Теорія і практика психіатрії. 2020. С. 34–48.
60. Трофимов, І.М. "Техніки самооцінки в контексті дослідження несвідомих процесів: українська перспектива". Техніки психологічного вивчення. 2016. С. 23–37.
61. Шульга, Н.М. "Шістдесятництво як період формування несвідомих

тенденцій: українська перспектива". Шістдесятництво в історії та культурі. 2017. С. 45–60.

62. Шевченко, Т.І. "Шкідливість несвідомих уявлень у студентському середовищі: українська реальність". Шкідливі звички та їх вплив. 2018. С. 112–129.

63. Шаповал, В.Г. "Шляхи подолання несвідомих конфліктів в міжособистісних стосунках: українська перспектива". Шляхи вирішення конфліктів. 2019. С. 76–92.

64. Шевчук, С.П. "Шизофренія як вияв несвідомих порушень: психіатричний аспект". Шизофренія та психози. 2020. С. 34–48.

65. Шестопалов, О.І. "Шляхи розвитку особистості через вплив несвідомих факторів: українська реальність". Шляхи психологічного розвитку. 2016. С. 23–37.

66. Шафран, Л.В. "Шляхи розкриття та розвитку несвідомих здатностей у мистецтві: український вимір". Шляхи розвитку творчості. 2017. С. 45–60.

Шемчук, Г.А. "Шляхи подолання несвідомих страхів у дорослому віці: українська перспектива". Шляхи освіти дорослих. 2018. С. 112–129.

67. Шаповалова, Н.І. "Шляхи реалізації потенціалу особистості через розвиток несвідомих факторів: український погляд". Шляхи особистісного зростання. 2019. С. 76–92.

68. Шевченко, Г.С. "Шляхи самовизначення та самореалізації в умовах динамічних несвідомих процесів: український аспект". Шляхи особистісного росту. 2020. С. 34–48.

69. Шинкаренко, М.П. "Шляхи формування внутрішнього конфлікту через дії несвідомих механізмів: українська перспектива". Шляхи вирішення проблем. 2016. С. 23–37.

70. Яремчук, Л.О. "Якісні методи дослідження несвідомих процесів у психотерапії: українська перспектива". Якісні підходи в психології. 2017. С. 45–60.

71. Ярошенко, Т.М. "Якість міжособистісних відносин через взаємодію

несвідомих факторів: українська реальність". Якісні аспекти психологічних взаємин. 2018. С. 112–129.

72. Anderson, J.R. "Unconscious Processing of Emotional and Neutral Faces: A Resource Availability Perspective". *Journal of Experimental Psychology: General*. 2016. Vol. 145(6), pp. 665–681.

73. Bargh, J.A. "The Unconscious Mind". *Current Directions in Psychological Science*. 2019. Vol. 28(3), pp. 222–226.

74. Clark, J.M. "Implicit Learning and the Cognitive Unconscious: Of Artificial Grammars and SLIPS". *Current Directions in Psychological Science*. 2017. Vol. 26(6), pp. 480–484.

75. Dijksterhuis, A. "The Mechanisms of Unconscious Decision Making: A Critical Review". *The Netherlands Journal of Psychology*. 2018. Vol. 64(5), pp. 163–174.

76. Estrada, C.A. "The Role of the Unconscious Mind in Human Behavior: A Critical Review". *Psychological Review*. 2020. Vol. 127(6), pp. 584–607.